

Estlandssvensk Eestirootslane

NR 1 - 2012

*Ormsö framtida kulturbärare
Tulevased Vormsi kultuurikandjad*

Ledningen för KULTURRÅDET FÖR DEN SVENSKA MINORITEN I ESTLAND

ROOTSI VÄHEMUSRAHVUSE KULTUURINÕUKOGU EESTIS juhtkond

Kultuurinõukogu esimees
Nimi: Sofia Joons
Sündinud: Rootsis
Juured: Naissaar
Elab: Viljandis

Kulturrådet: Ordförande
Namn: Sofia Joons
Född: i Sverige.
Rötter: på Nargö
Bor: i Viljandi

Kultuurinõukogu juhatuse esimees
Nimi: Neeme Kari
Sündinud: Haapsalus
Juured: Vormsi
Elab: Tallinnas

Kulturrådets styrelse: Ordförande
Namn: Neeme Kari
Född: i Hapsal
Rötter: på Ormsö
Bor: i Tallinn

Kultuurinõukogu aseesimees
Nimi: Sven Salin
Sündinud: Vormsi
Juured: Vormsi
Elab: Stockholmis

Kulturrådet: Vice ordförande
Namn: Sven Salin
Rötter: Född på Ormsö
Bor: i Stockholm

Kultuurinõukogu juhatuse aseesimees
Nimi: Margareta Hammerman
Sündinud Rootsis, seotud Vormsiga
Juured: Vormsi
Elab: Stockholmis

Kulturrådets styrelse: Vice ordförande
Namn: Margareta Hammerman
Född: i Sverige, ingift Ormsö
Bor: i Stockholm

Kultuurinõukogu juhatuse liige
Nimi: Bo Stenholm
Sündinud: Stockholmis
Juured: Vormsi
Elab: Tallinnas

Kulturrådet: Styrelseledamot
Namn: Bo Stenholm
Född: i Sverige
Rötter: på Ormsö
Bor: i Tallinn

Kultuurinõukogu juhatuse liige
Nimi: Jana Stahl
Sündinud: Eesti
Juured: Väike-Pakri
Elab: Tallinnas

Kulturrådet: Styrelseledamot
Namn: Jana Stahl
Född: Estland
Rötter: på Lilla Rågö
Bor: i Tallinn

Kultuurinõukogu juhatuse liige
Nimi: Kai Tennisberg
Sündinud Eestis, seotud Riguldiga
Elab: Haapsalus

Kulturrådet: Styrelseledamot
Namn: Kai Tennisberg
Född: Estland, ingift: Rickul
Bor: i Hapsal

Tidningen Estlandssvensk

Ajakiri Eestirootslane

Utgiven av Kulturrådet för den svenska minoriteten

Väljaandja: Rootsi Vähemusrahvuse Kultuurinõukogu

Rüütli 9, 101 30 Tallinn

E-post: info@eestirootslane.ee

Tel: +372-6441921

Redaktör/Toimetaja: Margareta Hammerman

Fotograf där inget annat anges/Fotod, kui pole märgitud teisiti
 Margareta Hammerman

Översättare/tõlkijad: Ivar Rüütli, Helve Vainu

Ansvarig utgivare: Sofia Joons, ordförande Kulturrådet

Vastutav väljaandja: Sofia Joons, Kultuurinõukogu esimees

Tryck/Trükikoda: Printon Printing House, Tallinn

Framsida: Ormsöbarn framträder på Kulturdagen 2012

Esikaas: Vormsi lapsed 2012. aasta kultuuripäeval

KULTURRÅDET FÖR DEN SVENSKA MINORITETEN I ESTLAND 2011-2014

ROOTSI VÄHEMUSRAHVUSE KULTUURINÕUKOGU EESTIS 2011-2014

Stående från vänster: Jonne Berggren, Kai Tennisberg, Kalev Kukk, Uile Kärk-Remes, Christer Widgren, Jana Stahl, Birgit Eldh, Eve Streng, Valdek Slet, Raul Targamaa, Bo Stenholm, Ülo Kalm.
Sittande: Margareta Hammerman, Maria Gilbert, Sven Salin.
Saknas på bilden gör Sofia Joons, Neeme Kari, Gun Pella, Elna Siimberg, Mart Laidmets och Lars Rönnerberg.

Seismas (vasakult): Jonne Berggren, Kai Tennisberg, Kalev Kukk, Uile Kärk-Remes, Christer Widgren, Jana Stahl, Birgit Eldh, Eve Streng, Valdek Slet, Raul Targama, Bo Stenholm, Ülo Kalm.
Istumas: Margareta Hammerman, Maria Gilbert, Sven Salin.
Pildilt puuduvad Sofia Joons, Neeme Kari, Gun Pella, Elna Siimberg, Mart Laidmets ja Lars Rönnerberg.

ROOTSI VÄHEMUSRAHVUSE KULTUURINÕUKOGU

Rüütli 9, 10130 Tallinn

tel./fax +372 644 1921, e-post: info@eestirootslane.ee

E-postadresser till enskilda ledamöter finns på kulturrådets hemsida
www.estlandssvensk.ee

Nõukogu liikmete e-posti-aadressid asuvad kultuurinõukogu kodulehel
www.eestirootslane.ee

ORDFÖRÄNDENA HAR ORDET

Sofia Joons

Foto: Heikki Kähkönen

Efter en intensiv vår står äntligen sommaren för dörren. Svensköarna och svenskbygderna lockar med prunkande blomsterskrud. Redan på 1930-talet skrevs en visa om den underbara naturen på Ormsö där en vers lyder så här:

Och främlingar har lust och tävlan

Att söka detta landets gunst

Att njuta lugn och styrka hälsan

Av skogars doft och dammfri luft

Vilka är då dagens främlingar i svenskbygderna? Under våren har Kulturrådet bjudit in till två samrådsmöten för att lyfta fram teman för vår utvecklingsplan och hjälpa oss se vår verksamhet i ett vidare perspektiv. I mars samlades aktiva estlandssvenska föreningsrepresentanter från både Sverige och Estland i Tallinn. Den dagen resulterade i en mängd tankar och idéer om vad vi kan göra för att förbättra villkoren för att utveckla estlandssvenskheten och den estlandssvenska kulturen. Lite senare i maj månad samlade vi representanter från de historiska svenskbygdernas kommuner och redogjorde för estlandssvenskarnas framtidsidéer och tog del av kommunernas egna arbete med den estlandssvenska historien och kulturen på lokalt plan. Båda mötena var mycket fruktsamma och energiska och vi har ett mycket bra grund att bygga både vår utvecklingsplan och kulturprogram på.

Nu tillbaka till våra „främlingar“, som dyker upp överallt i diskussionerna. Vi har till exempel den äventyrslystne naturdyrkande turistfrämlingen, som vi alla vill ska komma och för att stödja den lokala turismnäringen.

En annan främling är den akademiske forskaren, genom vars arbete den estlandssvenska kulturen dokumenteras, analyseras och publiceras.

Den tredje främlingstypen är den mest spännande. För dagens lokala befolkning är det ofta de historiska estlandssvenskarna som är främlingarna och vice versa. Vi har olika sätt att se på saker och ting och dessutom en språkbarriär att hantera. Det är här vi mest behöver vårt kulturråd och vårt kulturprogram – som en integrerande länk som skapar förutsättningar för att viktig information finns tillgänglig för alla berörda och här kommer vår nu öppna hemsida vara till stor hjälp!

Kulturrådet kommer även i framtiden bjuda in till möten där vi kan sitta ner och prata om det som är viktigt och tillsammans lösa uppkommande problem. Och så måste vi förstås se till att vi bjuder in varandra till våra kultur dagar!

Välkomna till Svenskdagen som i år firas den 21 juli i Hapsal på Aibolands museum.

Sofia Joons, kulturrådets ordförande

Neeme Kari, kulturrådets styrelseordförande

SÕNA ON ESIMEESTEL

Neeme Kari

Foto: Privat

Pärast intensiivset kevadet on ukse ees ootamas suvi. Eestirootsi saared ja alad meelitavad lopsaka rohelusega. Juba 1930ndatel mainiti ühes laulus Vormsi imeilusat loodust, mille üks salm kõlab nii:

Ja võdrastel on soov pingutada
Et saada omaks võetud selle maa poolt
Et nautida rahu ja tugevdada tervist
Metsa lõhna ja tolmuvaba õhuga

Kes on tänapäeva „võdrad” eestirootsi piirkondades? Kevadel kutsus Kultuurinõukogu kokku kaks ümarlauda, et tõstatada meie arenguplaani jaoks olulisi teemasid ja näha meie tegevust laiemas perspektiivis. Märtsis kogunesid Tallinnas eestirootslaste kultuuriühingute aktiivsed eestvedajad nii Rootsist kui Eestist. Ümarlaual tekkis palju mõtteid ja ideid, mis aitaksid parandada eestirootsluse ja eestirootsi kultuuri jaoks vajalikke tingimusi. Natuke hiljem, mais, kutsusime Haapsalusse kokku ajalooliselt eestirootsi piirkondade omavalitsuste esindajaid. Andsime neile ülevaate esimese ümarlaua tulemustest ja kuulasime omavalitsuste arenguplaane ning tundsimme huvi kohalikul tasandil tehtava eestirootslaste kultuuripärandit tutvustava töö vastu. Mõlemad arutelud olid väga viljakad, mistõttu on meil praegu olemas hea alus oma arengukava ja kultuuriprogrammi edasiseks ülesehitamiseks.

Nüüd tagasi „võdraste“ ehk turistide juurde, kellest tihti vestlustes juttu tuleb. Näiteks on meil olemas seiklushimuline looduseimetleja, kelle abiga me kõik loodame arendada kohalikku turismi.

Teine „võdras” on akadeemiline uurija, kelle tööks on eestirootsi kultuuri dokumenteerimine, analüüs ja publikatsioonide koostamine.

Kolmas „võdras” on teistest põnevam. Tänapäeva eestirootsi alade kohalike jaoks on tihtipeale ajalooliste juurtega eestirootslane „võdras” ja vastupidi - võdristus on mõlemapoolne! Me näeme asju erinevalt ja meid lahutab keelebarjäär, seepärast ongi meil vaja oma Kultuurinõukogu ja kultuuriprogrammi, mis peaks toimima lõimiva ühenduslülina ja looma tingimused informatsiooni levitamiseks kõikidele osapooltele. Selle ülesande täitmiseks hakkab kindlasti kaasa aitama meie taasavatud koduleht!

Kultuurinõukogul on plaanis korraldada arutelusid ka edaspidi, kus me saame üheskoos maha istuda ja rääkida meile olulistest asjadest ning lahendada tekkinud probleeme. Kindlasti peame kutsuma üksteist oma kultuuripäevadele!

Sel aastal olete kõik oodatud Kultuurinõukogu korraldatavale Rootsi päevale Haapsalus, 21. juulil Rannarootsi muuseumis.

Sofia Joons, Kultuurinõukogu esimees

Neeme Kari, Kultuurinõukogu juhatuse esimees

REDOVISNING AV KULTURRÅDETS UTDELNING AV PROJEKT BIDRAG 2012

I januari var kriterierna för att ansöka om projektbidrag uppdaterade och utlagda på hemsidan. Det var också möjligt att ansöka digitalt via hemsidan. Sista ansökningsdag var den 31 mars och det inkom 18 projektansökningar, tyvärr uppfyllde några av dem inte kriterierna och måste få avslag. Både föreningar och enskilda personer kan ansöka om bidrag.

De projekt som fick bidrag 2012 var:

- Rågöföreningens projekt för att om att rädda och bevara den gamla altarstenen på Lilla Rågö – ett minne från det första kapellet på ön förmodligen från den katolska tiden. Man kommer att färdigställa ett fundament och tak som skydd. Altaret kan därefter användas vid kyrkliga förrättningar på ön. Lilla Rågö kapell ligger ensamt ute på heden söder om Lillbyn i en karg och storslagen natur. Den stundtals blåa himlen som speglar sig i havet och inger en pastoral känsla av ändlöshet och tidlöshet på platsen.
- Bokprojektet ”Spithamn - en by att minnas”. Redaktör är Jutta Holst. Bokens syfte är att presentera Spithamns historia fr.o.m. slutet av 1800-talet till början av 2000-talet. Boken har etnologisk och kulturhistorisk inriktning och dess huvuddelar är en kort översikt av byns historia, beskrivning av levnadsmiljöer med hjälp av minnen från och intervjuer med byinvånare, minnen och intervjuer kommer att kommenteras av bokens redaktör tillsammans med olika bilagor (jordbruksskifte, inköp, skeppsbygge och handelsresor), översikt av gårdar och släkter (1600-talet till 1944), översikt av sovjettiden då livet i byn kontrollerades av två truppförband (gränsvakten och luftvärnet), byns utveckling efter 1991. Markäterlämning, intensiv
- byggnadsverksamhet och byns förvandling till ett semesterområde. Boken kommer att bli rikt illustrerad (med ca 100 foton). Boken blir tvåspråkig. På det viset får boken en bredare läsekrets och presenterar estlandssvenskheten både i Estland och Sverige.
- Nargöföreningens bokprojekt att översätta svenska den gamla publikationen ”Gamla Nargöfamiljer” och ett nytryck av den estniska versionen som inte finns att få tag i längre.
- Hantverks- och Kulturföreningarna på Ormsö för genomförandet av Ormsö kulturdag den 10 mars, som i år hade temat ”Min hemby”.
- Dokumentation av ”Runö mansdräkt på 1800-1900-talet”. Beskrivning och mönstertillverkning av dräkten. Intervjuer med runöbor i Sverige och besök på Nordiska museet i Stockholm för att ta del av deras runödräkter. Ansvarig för projektet är Külli Vähi vid Viljandi Kulturakademi.
- Föreningen Vormsi Veri för projektet att restaurera minnesmonumentet över de fallna i Frihetskriget utanför kyrkan och rensa upp området runt stenen och sätta upp en informationsskylt. Att göra platsen för Norrby skola till ett turistmål. Under våren ska man rensa naturen runt om platsen, samt sätta upp en informationsskylt över skolan. Den tredje uppgiften blir att ta hand om Maria Murmans gravplats.
- Ove Knekt har fått bidrag till ”on demand” tryckning av en fotobok som presenterar Aibolands museum, Torsdagstanterna, Aibotapeten samt estlandssvenskarnas historia i stora drag. Boken skall säljas på Aibolands museum och försäljningsintäkterna skall finansiera framställning av nya upplagor efter behov.

• Ormsö hantverksförening har fått bidrag till fraktkostnader för hämtning av vävstolar i Jönköping. Vävstolarna har skänkts till Ormsö Hantverksförening.

• Aibolands museum får bidrag till nytryck av den estniska versionen av boken ”Guldstrand” av Sven Danell som sedan en tid har varit slutsåld.

• Maria Persson Hammermans bokprojekt ”Från hembygd till moderland”. Revidering av boken ”Kärslätt min by”, ny titel och med översättning till estniska.

Totalt delade Kulturrådet ut 10 550 EUR till projekten för 2012.

Basbidrag

Estlandssvenska föreningar i Estland som tillvaratar den svenska kulturen kan ansöka om bidrag till sin basverksamhet. I år hade SOV Estland, Vormsi Kodukandi Ühing, Föreningen Svenska S:t Mikael's församling och föreningen Vormsi Veri ansökt om basbidrag. Totalt delades 6200 EUR till basbidrag.

Margareta Hammerman
Vice ordförande i styrelsen

FAKTARUTA

Kulturrådet stöder projekt med följande inriktning:

- Att bevara och utveckla estlandssvensk kultur och upprätthålla den estlandssvenska identiteten
- Olika estlandssvenska kulturevenemang som genomförs i Estland
- Evenemang som stöder utvecklingen av regional estlandssvensk kultur
- Estlandssvenskt konsthantverk
- Utbildning och fortbildning med estlandssvensk inriktning
- Publicering av undervisningsmaterial i svenska språket
- Publikationer/material om estlandssvensk historia, kultur och dialekter

ÜLEVAADE KULTUURINÕUKOGU PROJEKTITOETUSTE JAGAMISEST 2012

Jaenuariks olid projektitoetuste taotlemise kriteeriumid täpsustatud ja kodulehel avaldatud. Kodulehe kaudu oli võimalik taotleda toetust ka digitaalselt. Taotluste esitamise tähtaeg oli 31. märts. Laekus 18 projektitaotlust, millest mõned kahjuks kriteeriumitele ei vastanud ja tuli tagasi lükata. Toetust võivad taotleda nii ühingud kui eraisikud.

2012. aastal toetati järgmisi projekte:

- Pakri ühingu projekt Väike-Pakri vana altarikivi päästmiseks ja säilitamiseks. Tegemist on mälestusmärgiga, mis pärineb arvata-vasti katoliiklikust ajast pärinevast esimesest kabelist. Kivile rajatakse vundament ning varikatus. Seejärel võib altarit kasutada saarel toimuvatel kiriklikel toimingutel. Väike-Pakri kabel asub Väikekülast lõunas oleval nõmmel omaette keset karget ja lummavat loodust. Merelt peegelduv sinine taevas tekitab aeg-ajalt pastoraalse lõputuse ja ajatuse tunde.

- Raamatuprojekt „Spithami – küla, mis mees”. Raamatu toimetaja on Juta Holst. Raamatu eesmärk on tutvustada Spithami ajalugu 19. sajandi lõpust 21. sajandi alguseni. Raamat on etnoloogilise ja kultuuriajaloolise suunitlusega ning selle põhiosadeks on lühike ülevaade küla ajaloo, elu-olu kirjeldus külaelanike mälestuste ja nendega tehtud intervjuude põhjal, mida täiendavad raamatu toimetaja kommentaarid ning mitmesugused lisad (põldude kruntiajamine, sisseostud, laevaehitus ja kaubareisid), ülevaade taludest ja suguvõsast (17. sajand – 1944), ülevaade Nõukogude ajast, mil külaelus oli määraval kohal kaks väeosa (piirivalve ja õhutõrje), küla areng pärast 1991. aastat. Maade tagastamine, elav ehitustegevus ning küla muutumine puhkepiirkonnaks. Raamat on rikkalikult illustreeritud (u 100 fotot). Raamat avaldatakse

kakskeelsena. Sel moel saab raamat omale laiema lugejaskonna ning tutvustab eestirootslust nii Eestis kui Rootsis.

- Naissaare Ühingu raamatuprojektiks on tõlkida rootsi keelde juba ammutuntud väljaanne „Naissaare põlised perekonnad” ning avaldada harulduseks muutunud eestikeelse versiooni uustrükk.

- Vormsi käsitöö- ja kultuuriühingutele Vormsi kultuuripäeva läbiviimiseks 10. märtsil, mille tänavuseks teemaks oli „Minu koduküla”.

- Ruhnu 19.-20. sajandi mees-teriietuse dokumenteerimiseks. Riieetuse kirjeldus ja mustri valmistamine. Intervjuud Rootsis elavate ruhnlastega ning Stockholmi Põhjala muuseumi külastamine tutvuma sealsete Ruhnu rõivastega. Projektijuht on Külli Vähi (Viljandi Kultuuriakadeemia).

- MTÜ Vormsi Veri – Vormsi vabadussõja mälestusmärgi restaureerimiseks, ala korrastamiseks ning infotahvli püstitamiseks. Norrby kooli koha muutmine turismiobjektiks. Kevade jooksul puhastatakse koolikoha ümbrus ning püstitatakse kooli tutvustav infotahvel. Kolmandaks ettevõtmiseks saab Maria Murmani hauptlatsi hooldamine.

- Ove Knekt – Rannarootsi muuseumi, neljapäevamemmesid, Rannavaipa ning eestirootslaste ajalugu tutvustava fotoalbumi trükkimiseks. Raamatut hakatakse müüma Rannarootsi muuseumis ning müügituludest rahastatakse vajadusel uue väljaande trükkimist.

- Vormsi Käsitöö Selts – toetus kangastelgede äratoomiseks Jõnkõpingist. Kangasteljed on Vormsi Käsitöö Ühingu kingitud.

- Rannarootsi muuseum – toetus juba ammu läbi müüdnud Sven Danelli raamatu „Kuldrannake” eestikeelse tõlke uustrükiks.

- Maria Persson Hammermani raamatuprojekt „Kodukohast ema-maale”. Raamatu „Kersleti – minu küla” redigeerimine, uus pealkiri ning tõlkimine eesti keelde.

Kokku eraldas Kultuurinõukogu 2012. aastal projektideks 10 550 eurot.

Baastoetused

Eestis tegutsevad ja rootsi kultuuri kaitsvad eestirootsi ühingud võivad taotleda oma põhitegevuseks baastoetust. Sel aastal olid baastoetust taotlenud Rootsi Hariduse Selts, Tallinna Rootsi-Mihkli kogudus ning MTÜ Vormsi Veri. Baastoetus-teks eraldati kokku 6200 eurot.

*Margareta Hammerman
Juhatuse aseesimees*

PROJEKTITOETUSTEST

Toetatavad valdkonnad

- eestirootsi kultuuri säilitamine ja arendamine ning eestirootslaste identiteedi hoidmine;
- Eestis korraldatavad eestirootsi kultuuriüritused;
- regionaalse eestirootsi kultuuri arengut toetavad üritused;
- eestirootsi käsitöö;
- eestirootslastega seotud (täiend) koolitus;
- rootsi keele õppematerjalide publitseerimine;
- eestirootslaste ajalugu, kultuuri ja eestirootsi murdeid kajastava materjali publitseerimine.

ORMSÖ KULTURDAG 2012 - VORMSI KULTUURIPÄEV 2012

Lördagen den 10 mars ordnade Ormsö Hantverksförening, projektorganisationen Läänerannik samt förskolan och folkskolan Ormsö kulturdag. Dagen har blivit tradition på Ormsö och den firas alltid i början på mars.

Laupäeval, 10. märtsil korraldasid Vormsi Käsitöö Selts, MTÜ Läänerannik ning Vormsi kool Vormsi kultuuripäeva. Päevast on saanud traditsioon ja seda tähistatakse alati märtsi alguses.

Sven Svärd

Den här dagen utser man en person som alltid verkar för att bevara och förmedla Ormsö kulturtraditioner. I år utsåg man två stycken, Sven Svärd född i byn Kärrslätt och Ants Streng från Rumpo. Båda är viktiga bevarare och förmedlare av den genuina ormsökulturen. Sven Svärd genom sina outröttliga föreläsningar, byvandringar och sina berättelser i boken "Kärrslätt min by". Utmärkelsen överlämnades i Stockholm.

Sel päeval valitakse isik, kes lööb Vormsi kultuuritraditsioonide säilitamisel ja edasiandmisel alati kaasa. Tänavu valiti neid kaks – Kersletis sündinud Sven Svärd ja Ants Streng Rumpost. Mõlemad on põlise Vormsi kultuuri tähtsad alalhoidjad ja edasiandjad. Sven Svärd oma väsimatute loengute, külaekskursioonide ja jutustustega raamatus „Kersletti – minu küla”. Tunnistus anti üle Stockholmis.

Kristina Rajando, Hantverksföreningens ordförande, Meelis Mägi, föreningen Läänerannik överlämnar utmärkelsen till Ants Streng, för bevarandet av en typisk och fortfarande levande ormsögård, som en del i familjens pensionärsrörelse.

Käsitöö Seltsi esimees Kristina Rajando ja MTÜ Läänerannik esindaja Meelis Mägi annavad Ants Strengile kultuurikandja tiitli. Tiitel omistati tüüpilise ja endiselt elujõulise Vormsi talu säilitamise eest, mis kuulub perekonna pensionaaditegevuse juurde.

ORMSÖ KULTURDAG 2012 - VORMSI KULTUURIPÄEV 2012

Margareta Hammerman överlämnade ett par "ormsöskuar" som har tillhört Lydia Pöhl till Hantverksföreningen. Lydia Pöhl var född på Ormsö 1878, och "skuarna" har därmed kommit tillbaka till Ormsö, efter en nästan 70 år lång resa via Stockholm och Zurmikon i Schweiz. "Skuarna" var skänkta av Lydia Pöhls barnbarn, numera boende i Schweiz.

Margareta Hammerman andis Käsitöö Seltsile üle paari Vormsi kingi ("ormsöskuar"), mis kuulusid Lydia Pöhlile. Lydia Pöhl sündis Vormsis 1878. aastal ja nüüdseks on kingad jõudnud Stockholmi ja Zurmikoni kaudu Vormsisse tagasi. Kingad on kingitud Lydia Pöhli Šveitsis elavate lastelaste poolt.

Ormsö talharpospelare framförde typiska ormsölätar på sina talharpor. Från vänster: Age Kõiveer, Marju Tamm, Yngve Rosenblad och Kristina Rajando.

Vormsi hiuldajad esitasid saare lugusid.

Vasakult: Age Kõiveer, Marju Tamm, Yngve Rosenblad ja Kristina Rajando.

Samtliga foton av Margareta Hammerman
Fotod: Margareta Hammerman

Årets Kulturdag började med att kommunens allra yngsta sjöng och spelade på rytminstrument och charmade alla med sina sånger. Ormsös framtida kulturbärare?

Tänavune kultuuripäev algas kõige nooremate vormsilaste laulu ja pillimänguga, mis võlus kõiki. Tulevased Vormsi kultuurikandjad?

RICKUL NUCKÖ HEMBYGDSFÖRENING FIRADE SINA FÖRSTA 20 ÅR

Lördagen den 21 april hade Rickul/Nuckö Hembygdsförening sitt årsmöte. Samtidigt med detta firade man att föreningen har funnits i 20 år. Speciellt inbjudna till mötet och den efterföljande middagen var alla tidigare ordförandena. Endast en fanns inte med då han avled 1999.

Föreningen bildades den 7 mars 1992 och den främsta anledningen då var att man såg ett behov av att hjälpa personer som stod i begrepp att återfå sin gamla mark i området. SOV hade redan sagt att man inte hade möjlighet att ställa upp med denna hjälp och trycket efter någon eller några som kunde hjälpa till i processen hade redan uppstått. På initiativ av Einar Hamberg startade man då hembygdsföreningen och vid den tidpunkten hade man 360 medlemmar. Vi kunde vid årsmötet konstatera att föreningen har vuxit sedan dess. Den sista december 2011 hade vi 998 medlemmar varav 80 var ungdomsmedlemmar.

Föreningen har under dessa 20 år haft en intensiv verksamhet. Det viktigaste syftet med föreningen, förutom det första året, var givetvis att bevara den estlandssvenska kulturen från just Rickul/Nucköområdet. Under åren som gått har massor av berättelser, bilder och föremål samlats in för arkivering. Vi har gett ut flera böcker som berättar om enskilda öden, om byar och om livet i Estland före uppbrottet. Vi har genom insamlade medel och donationer bidragit till många projekt i Nuckö kommun och vi har genom åren skänkt bidrag till hjälpbehövande i kommunen.

Framtiden

En av föreningens stora utmaningar idag är att se till att den överlever i 20 år till. Vi måste få den yngre generationen intresserad av sitt ursprung och få fler och fler yngre att aktivera sig i föreningsarbetet. Av den anledningen tillsatte styrelsen för flera år sedan en "Framtidskom-

Foto: Nils Lagman

Göte Brunberg valdes till föreningens hedersmedlem. Här tillsammans med föreningens ordförande Ingegerd Lindström

Göte Brunberg valiti Noarootsi-Riguldi kodukandiühingu auliikmeks. Pildil koos ühingu esimehe Ingegerd Lindströmiga.

mitté" som skulle arbeta med just dessa frågor. Lagom till årsmötet lade de fram ett förslag till hur arbetet i föreningen ska bedrivas i framtiden. De har många förslag och dessa presenteras i en jubileumsskrift som skickas ut till alla medlemmar.

Hedersmedlem

I anslutning till årsmötet avslöjade styrelsen sitt val till föreningens 3:e hedersmedlem. Valet var inte så svårt och Göte Brunberg fick ta emot blommor och diplom som tecken på sitt hedersmedlemskap. Han fick denna utmärkelse för sitt stora arbete med en släktdatabas över alla släkter i Rickul/Nucköområdet och för att han helt osjälviskt

lagt ut det på vår hemsida så vems som helst kan utnyttja det.

Mats Ekman-stipendiet

Vi delade också ut tre Mats Ekman-stipendier. Dessa gick till Ingeborg Gineman, Inga Ekman och Hjalmar Stenberg för deras insatser med att bevara Mats Ekmans dikter för eftervärlden.

Nu fortsätter firandet av våra 20 år med en hel del festligheter i Estland i juli. En rapport från dessa kommer i höst.

Ingegerd Lindström

NOAROOTSI-RIGULDI KODUKANDIÜHING TÄHISTAB 20. TEGEVUSAASTAT

Laupäeval, 21. aprillil pidas Noarootsi-Riguldi Kodukandiühing oma aastakoosolekut. Ühes sellega tähistati ühingu asutamise 20. aastapäeva. Koosolekule ja sellele järgnevale õhtusöögile olid kutsutud ka kõik endised esimehed. Tulemata jäi vaid üks, kes lahkus meie hulgast 1999. aastal.

Ühing asutati 7. märtsil 1992 ja selle peamise põhjusena nähti vajadust aidata inimesi, kes soovisid piirkonnas oma endisi maid tagasi saada. SOV oli juba teatanud, et ei suuda selles osas kaasa aidata, ning samas olid end näidanud juba protsessi võimalikud toetajad. Niisiis loodigi Einar Hambergi algatusel kodukandiühing ja toona oli liikmeid 360. Aastakoosolekul võisime nentida, et sellest hetkest alates on ühing kasvanud. 2011. aasta detsembri lõpus oli liikmeid 998, sh 80 noorliiget.

Ühing on 20 aasta jooksul aktiivselt tegutsenud. Kui esimene aasta välja arvata, oli tähtsaimaks ülesandeks mõistagi Noarootsi-Riguldi rannarootsi kultuuri säilitamine. Aastate jooksul on arhiivi kogutud hulgaliselt mälestusi, fotosid ja esemeid. Oleme avaldanud mitmeid raamatuid, kus räägitakse erinevatest saatustest, küladest ja elust Eestis enne lahkumist. Kogutud vahendite ja annetuste abil oleme osalenud paljudes Noarootsi valla projektides ning toetanud aastate jooksul valla abivajajaid.

Tulevik

Üks ühingu ees seisvatest väljakutsetest on jääda püsima ka järgmiseks 20 aastaks. Meil tuleb oma päritolust huvituma panna noorem põlvkond ning kaasata ühingu tegevusse enam ja enam noori. Sel põhjusel asutas juhatus juba mitme aasta eest just nende küsimustega tegeleva nn. Tulevikutoimkonna. Parajasti aastakoosoleku ajaks esitas see oma ettepanekud ühingu edasise tegevuse kohta. Ettepanekuid on palju ja neid tutvustatakse

kõikidele ühingu liikmetele välja saadetas juubelitrükises.

Auliige

Aastakoosolekul tegi juhatus teatavaks oma otsuse ühingu 3. auliikme valimise kohta. Valik ei olnud keeruline ning auliikmeks saamise puhul läksid lilled ja diplom Göte Brunbergile. Tiitel saadi suure töö eest Noarootsi-Riguldi suguvõsa andmebaasi koostamisel ning avaldamisel meie kodulehel, mis võimaldab seda kasutada kõikidel soovijatel.

Mats Ekmani stipendium

Jagasime välja ka kolm Mats Ekmani stipendiumit. Need läksid Ingeborg Ginemanile, Inga Ekmanile ja Hjalmar Stenbergile panuse eest Mats Ekmani luuletuste säilitamisel järeltulevatele põlvvedele.

Nüüd jätkub meie 20. tegevusaasta tähistamine juulikuus toimuvate pidustustega Eestis. Sellest aga lähemalt sügisel.

Ingegerd Lindström

Foto: Margareta Hammerman

Mats Ekman stipendiaterna. Från vänster Hjalmar Stenberg, Inga Ekman och Ingeborg Gineman, här framträder gruppen vid Svenskdagen 2011 i Tallinn, då samtidigt CD:n med Åtsve-Mats dikter och sånger lanserades. Längst till höger, Mall Ney som ackompanjerade på tramporgel.

Mats-Ekmani-spiendiumi laureaadiid. Vasakult Hjalmar Stenberg, Inga Ekman ja Ingeborg Gineman. Pildil grupi esinemine 2011. aasta Rootsi päeval Tallinnas, mil ilmus ka CD mats Ekmani luuletuste ja lauludega. Paremal Mall Ney harmooniumil.

Fortsättning från nummer 1 2011

SVENSKA S:T MIKAELS HISTORIA

1944 blev skickelsedigert och i mars utsattes Reval för det sovjetiska flygets terrorbombning, där prästgården och skolhuset förstördes totalt. Kyrkans tak skadades allvarligt och alla fönstren förstördes, men dessa kunde snart lagas av kyrkvaktmästaren med det fönsterglas man fått genom den av Carl Motthander ordnade hjälpsändningen till Estlands svenskar. Taket fick sin lösning genom att den svenske kyrkoherden även var ansvarig präst för tyska S:t Nicolai församling, vars kyrka brann i samband med bombningarna och blev oanvändbar, varvid han tog även sin tyska församling till S:t Mikael och tack vare detta reparerade Wehrmacht taket och räddade byggnaden. Den evakuering som kommit igång i liten skala under flagg av att gälla gamla och sjuka intensifierades nu i kapploppning med tiden, då Röda armén närmade sig för varje dag. Till Sverige lyckades man sända det mesta av kyrksilvret och största delen av församlingsarkivet samtidigt som altare, predikstol och baptisterium fördes till Kors kyrka.

De kvarblivna församlingsmedlemmarna försöker starta om

Av församlingens medlemmar evakuerades ungefär 1000 personer däribland både kyrkoherde Ivar Pöhl och kyrkorådet samtidigt som runt 200 blev kvar, då tiden till sist inte räckte längre, utan Röda armén intog Reval 22 september 1944, varvid kyrkan plundrades på det som inte kunnat föras i säkerhet. Ett av votivskeppen Maria Christina från 1747 stals av en soldat från Ukraina som tog med sig båten hem och försökte sälja den utan resultat, varför han till sist åkte tillbaka och sålde skeppet till stadsmuseet i Tallinn.

Det röda terrorväldet hade på nytt fått Estland i sitt våld och 1945 skulle man införa den sovjetiska religionslagen med alla dess begränsningar och restriktioner. De kvarblivna församlingsmedlemmarna samlades till ett möte 13 maj 1945 för att ordna med de nödvändiga pappren för registrering. 28 modiga antecknade sig som församlingsmedlemmar och ett nytt kyrkoråd valdes med Fridolf Göransson som ordförande. Dessa förtjänar att äras, då de genom att anteckna sig också angav sig som dubbelt opålitliga, som församlingsmedlemmar och som tillhöriga en minoritet som gjort allt för att fly undan de så kallade befriarna.

Kyrkan blir sportlokal

Konsistoriet sände ansökan vidare till Byrån för trosfrågor den 1 juni, då Eugen Tanner lovat ta på sig kyrkoherdeansvaret. Denne f.d. kyrkoherde i Nuckö S:ta Katarina församling deporterades sedan till Sibirien där han också miste livet. Den 14 juli svarade Byrån för trosfrågor att de ej kan registrera församlingen då det svenska prosteriet flytt till Sverige och de hänvisar till en mycket hypotetisk möjlighet att ansöka om möjlighet att registreras som en ny församling. Man försökte sedan att rädda kyrkan genom att ge metodisterna möjlighet att använda den, då de förlorat sin byggnad i bombningarna, men med samma resultat som tidigare och till sist bestämde

myndigheterna att kyrkan skulle användas som sportlokal. Kyrksalen delades på mitten, med boxning på ena och brottning på andra sidan. På vinden inredde man rum för bordtennis. Böckerna i biblioteket eldades upp och salen blev omklädningsrum för herrar, ett annat rum dito för damer samtidigt som duschrum installerades. På predikstolens plats hängdes ett stort porträtt av Lenin och på andra sidan fönstret placerades Stalin och över dem båda hängdes slagordet: ”Under Lenins fana med Stalins ledning går vi mot kommunismens ljusnande framtid.”

Församlingen återupprättas 1990

Av församlingens medlemmar anslöt sig en del till olika estniska församlingar medan andra tappade kontakten med kyrkan i det alltmer religionsfientliga samhället. Det sovjetiska väldet verkade starkt och mäktigt, men hela tiden fanns det de som inte gav upp hoppet om att även denna ockupation skulle ta slut en gång. 1988 blev mycket av ett genombrottsår i Estland och den 27 februari grundades i Hapsal Samfundet Estlandssvensk kultur och

Foto: S:t Mikael's arkiv

Här pågår boxningsträning i kyrksalen under sovjettiden.
Poksitreenn kiriku saalis. Nõukogude aeg.

så småningom växte tankarna fram på att försöka återregistrera Svenska S:t Mikael's församling. 11 mars 1990 hade man kommit så långt att man undertecknade en ansökan om att få återuppta verksamheten, vilket godkändes först av Estlands Evangelisk-Lutherska Kyrka genom ärkebiskop Kuno Pajula och sedan av Byrån för trosfrågor.

Församlingen var nu juridiskt återupprättad och efter Estlands återvunna självständighet den 20 augusti 1991 började kampen för att återfå den egendom man hade förlorat. Det svenska kungaparets besök i kyrkan 22 april 1992 hjälpte till att påskynda återlämningsprocessen samtidigt som idrottsföreningen var intresserad av att lämna den medeltida byggnaden för mer ändamålsenliga lokaler, så redan den 15 november kunde man efter 48 års avbrott åter samlas till gudstjänst under de uråldriga valven. Kyrkorådet under ledning av Toomas Lilienberg stod inför näst intill olösliga problem när de utan nämnvärda egna resurser skulle försöka rädda kyrkobyggnaden som var i nästan totalt förfall. Gudstjänster firades här och där i kyrkofastigheten alltefter vad möjligheterna bjöd med hjälp av präster från Sverige, Finland och Estland. Hjälpen började så småningom komma från Sverige och Svenskfinland, och steg för steg gick det att åtgärda de mest akuta restaureringsbehoven tills S:t Mikael's kyrka blev utvald som ett av de tre objekten i Estland som fick stöd genom den så kallade Östersjömiljarden som Sverige ställde till förfogande. Kyrkan kunde nu iordningställas utvändigt och kyrksalen invändigt och projektet hade just avslutats då undertecknad hade förmånen att få bli vald till kyrkoherde och installeras i ämbetet av ärkebiskopen Jaan Kiivit.

Kampen att återfå kyrkoinventarierna intensifieras

Det gällde nu att fortsätta det andliga återuppbyggnadsarbetet samtidigt

Foto: Margareta Hammerman

Hedersgästerna vid 10-årsjubileet av återlämnandet av föremålen och 5-årsdagen av återinvigningen av S:t Mikael'skyrkan. Fr. vä.f.d. president Arnold Rüütel med fru Ingrid. Sveriges ambassadör i Tallinn Jan Palmstierna med fru och ambassadsekreterare Katrin Valdek

Auküüalistised kirikuvarade tagastamise 10. ja Rootsi-Mihkli kiriku taasõnnistamise 5. aastapäeval. Vasakult president Arnold Rüütel koos abikaasa Ingridiga. Rootsi Kuningriigi suursaadik Jan Palmstierna koos abikaasa Elsbethi ja sekretär Katrin Valdekiga.

som kampen för att få tillbaka olika kyrkoinventarier intensifierades. Altaret hade hamnat i Märjamaa kyrka utanför Pärnu och därifrån fick vi tillbaka det, men dessvärre hade tavlan försvunnit så i mitten kunde man endast betrakta ett svart hål. Efter många invecklade turer har dock altartavlan till sist kommit tillbaka även den. Predikstolen hade hamnat i konstmuseets förråd i Riddarhusets potatiskällare, så det var ett litet under att det gick att montera den på sin gamla plats. Baptisteriet strider vi fortfarande om, med konstmuseet.

Kyrkan återinvigs 2002

Den 5 maj 2002 var kyrkan så färdig att det var dags för återinvigning. Till församlingens stora glädje beslöt Sveriges konungapar att delta i gudstjänsten. Församlingens vän och mångårig understödjare biskop Henrik Svenungsson utgick i sin predikan från orden i Psaltaren 118:24 ”Detta är den dag som Herren har gjort, låt oss på den fröjdas och vara glada.” Han visade på und-

ret som skett i jämförelse med hans första besök 1976 och tacksamheten mot alla goda gåvors givare var det som stod i centrum för såväl predikan som hela gudstjänsten. Tio år senare den sjätte maj i år hade vi möjlighet att samlas till tacksägelsegudstjänst som leddes av den 88 årige ärkebiskopen emeritus Kuno Pajula och som firades på fyra språk som används vid olika gudstjänster i kyrkan nämligen svenska, finska, tyska och estniska, så att var och en kunde be och sjunga på sitt modersmål och en del av gästerna har berättat att det var en stor upplevelse att tillsammans be Fader Vår var och en på sitt språk. Vare sig den yttre eller den inre återuppbyggnaden är på något sätt slutförd och mycket återstår, men med Guds hjälp och med bistånd från trogna vänner, har vi god förtröstan om att kunna fortsätta att återerövra arvet både i yttre och inre mening.

Kyrkoherde Patrik Göransson

Järg numbrile 1/2011

ROOTSI-MIHKLI KIRIKU AJALUGU

1944. aasta oli kirikule saatuslik. Märtsis pommitas vene lennuk Tallinna, mille tulemusena hävisid täielikult pastoraat ja koolimaja. Kiriku katus sai tõsiselt kahjustada ning kõik aknad purunesid. Aknad parandas peagi kiriku valvur klaasidega, mille Carl Mothander oli saatnud eestirootslastele abisaadetisena. Ka katuse parandamine õnnestus. Nimelt vastutas rootsi kirikuõpetaja ka sakslaste Niguliste koguduse eest, kuid pommitamise tagajärjel põles nende kirik maha ja muutus kasutuskõlbmatuks. Õpetaja võttis saksa koguduse

Allesjäänud üritavad uuesti

Umbes 1000 koguduse liiget evakueerus, sh kirikuõpetaja Ivar Pöhl ja koguduse juhatus. Eestisse jäi u 200 liiget, kuna aeg läks kiireks. Punaarmee vallutas Tallinna 22. septembril 1944 ning kirikus rüüstati kõik, mida ei oldud jõutud päästa. Ühe votiivlaevadest, Maria Christina aastast 1747, varastas Ukraina sõdur. Ta võttis selle kaasa oma kodumaale ja püüdis seda edutult maha müüa. Lõpuks sõitis ta Eestisse tagasi ja müüs selle Tallinna linnamuuseumile.

teks. Kuulusid nad ju selle vähe-muse hulka, kes olid püüdnud põgeneda nende nn. vabastajate eest.

Kirikust saab spordisaal

1. juunil saatis konsistoorium avalduse edasi Usuasjade büroole. Kirikuõpetajaks pidi saama endine Noarootsi Katariina koguduse õpetaja Eugen Tanner. Tema aga saadeti Siberisse, kus ta suri. 14. juulil saadi Usuasjade büroolt vastus, et ei ole võimalik kogudust registreerida, kuna rootsi praostkond oli põgenenud Rootsi. Soovitati kasutada väga hüpoteetilist võimalust taotleda täiesti uue koguduse loomist. Seejärel üritati kirikut päästa metodistide abil, kellele pakuti seda kasutada. Metodistide koguduse hoone oli pommitamise tagajärjel hävinud. Kuid ka sellele avaldusele vastati eitavalt. Lõpuks otsustasid võimud teha kirikust spordisaal. Kirikusaal jagati keskelt pooleks, ühel pool toimus poksimine, teisel pool maadlus. Pöningule sisustati ruum lauatenise jaoks. Raamatukogus olnud raamatud põletati ja sellest sai meeste riietusruum. Teine samasugune sai naiste riietusruumiks ja seati sisse ka duširuum. Kantsli koha peal rippus suur Lenini portree ja teisel pool akent Stalini portree. Nende kohal üle nende mõlema rippus loosung: „Lenini lipu all, Stalini juhtimisel helge tuleviku poole.”

Foto: Margareta Hamnerman

Det "lilla" dopaltaret skänkt av Tornes församling i Lunds stift i Sverige. Altaret har stått i Odarslövs kyrka, som stängdes 2004.

Väike ristimisaltar, mille kinkis Lundi piiskopkonna Torni kogudus. Altar asus 2004. aastal suletud Odarslövi kirikus.

oma kirikusse ja tänuks selle eest remontis Wehrmacht katuse ning päästis sellega ehitise. Nüüd tuli kiirendada vanade ja haigete evakueerimist ning see muutus juba võidujooksuks ajaga, kuna Punaarmee jõudis päev-päevalt lähemale. Põhiline osa kirikuhõbedast ja suurem osa kirikuarhiivist jõuti Rootsi saata. Kuid altar, kantsel ja baptisteerium viidi Risti kirikusse.

Eestis võimutses nüüd punane terror. 1945. aastal võeti vastu uus ususeadus koos kõigi piirangute ja kitsendustega. 13. mail 1945. a. kogunesid allesjäänud koguduse liikmed koosolekule korraldama registreerimiseks vajalikke dokumente. 28. juulit panid endid kirja koguduse liikmetena ja valiti ka uus juhatus eesotsas Fridolf Göranssoniga. Sellega muutusid nad kahekordselt ebausaldusväärse-

Kogudus taastatakse 1990. aastal

Osa koguduse liikmetest oli juba liitunud teiste eesti kogudustega, ülejäänud kaotasid selles üha usuaenulikummas ühiskonnas sidemed kirikuga täiesti. Kuigi Nõukogude võim paistis olevat tugev ja võimas, leidis siiski ka inimesi, kes uskusid, et see okupatsioon kunagi lõpeb. Läbimurdeaastaks Eestis oli 1988. 27. veebruaril loodi Haap-

salus Eestirootslaste Kultuuri Selts ning uuesti kerkis üles mõte registreerida Rootsi-Mihkli kogudus. 11. märtsil 1990. a. kirjutati avaldusele koguduse tegevuse jätkamise kohta lõpuks alla ning Eesti Evangeelse Luteri Kiriku peapiiskop Kuno Pajula ja Usuasjade büroo kinnitasid selle heaks.

Kogudus oli nüüd juriidiliselt taastatud ning peale iseseisvuse taastamist 20. augustil 1991 alustati võitlust kaotatud varade tagasisaamise eest. Rootsi kuningapaari külaskäik 22. aprillil 1992 aitas tagasisaamise protsessi kiirendada. Samal ajal oli ka spordiühing huvitatud selle keskaegse hoone andmisest otstarbekohasemaks tegevuseks. Lõpuks 15. novembril, peale 48-aastast vaheaega, võis taas koguneda nende iidsete võlvide alla jumalateenistust pidama. Kirikunõukogu eesotsas Toomas Lilienbergiga seisis vastamisi pea võimatu ülesandega, kuidas ilma nimetamisväärsete ressurssideta päästa kirikuhoonet, mis oli peaaegu täielikult lagunenu. Jumalateenistusi peeti siin-seal, nii kuidas võimalused lubasid, Soome, Rootsi ja Eesti õpetajate abil. Tasapisi hakkas tulema abi Rootsist ja Soomest, samm-sammult ha-

kati tegelema kõige kriitilisemate restaureerimistöödega. Lõpus sai Rootsi-Mihkli kirik üheks kolmest objektist, kes said toetust Rootsi nn Läänemeremiljardi programmist. Nii remonditi kirik väljastpoolt ja kirikusaal seestpoolt. Projekti lõpetamise ajaks oli allakirjutanul au olla valitud kirikuõpetajaks ja pühitsetud ametisse peapiiskop Jaan Kiiviti poolt.

Võitlus kirikuvarade tagastamise eest intensiivistub

Üheaegselt usulise ülesehitustööga intensiivistus ka võitlus kirikuvarade tagasisaamise eest. Altar oli sattunud Märjamaa kirikusse ning see saadi tagasi. Kuid altarimaal oli kadunud ja selle asemel haigutas must auk. Peale paljusid keerulisi asjaajamisi saadi ka see lõpuks tagasi. Kantsel oli sattunud kunstimuseumi lattu, mis asus Rüütelkonna hoone kartulikeldris. Läbi ime monteeriti ta lõpuks oma vanale kohale tagasi. Baptisteeriumi tagasisaamise pärast käib veel praegugi võitlus kunstimuseumiga.

Kiriku taaspühitsemine 2002

5. mail 2002 oli kirik sedavõrd valmis, et võis hakata taaspühitsema.

Koguduse suureks rõõmuks otsustas sellest sündmusest osa võtta ka Rootsi kuningapaar. Koguduse suur sõber ja kauaaegne toetaja piiskop Henrik Svenungsson alustas oma jutlust sõnadega „See on päev, mille Issand on teinud: ilutsegem ja rõõmutsegem temast!” (Psalm 118:24). Ta imestas, kui palju oli juhtunud peale tema esimest külaskäiku 1976. aastal ja tänusõnad kõikidele headele annetajatele läbisid nii tema jutlust kui kogu jumalateenistust. 10 aastat hiljem, 6. mail k. a., oli meil taas võimalus koguneda tänujumalateenistusele, mille viis läbi 88-aastane peapiiskop emeritus Kuno Pajula. Teenistus toimus neljas keeles, mida tavaliselt kasutatakse selle kiriku jumalateenistustel – rootsi, soome, saksa ja eesti keeles. Igaüks võis paluda ja laulda oma emakeeles. Külalistele oli elamuseks, et igaüks võis lugeda Meie Isa Palvet omas keeles. Kiriku taastamine nii väljast kui ka seest ei ole veel lõppenud. Palju on veel teha, kuid Jumala abiga ning sõprade toetusel on lootust jätkata kultuuripärandi nii sisemist kui välist taastamist.

Kirikuõpetaja Patrik Göransson

Foto: Sr Mikael's arkiv

REKORDMANNEN FRÅN KVARNBÄCKEN

Toivo Tomingas

Under åren 1962–63 började Norrbypojken Verner Friberg tycka om att idrotta. För att kunna syssla med friidrott började han med stor entusiasm att göra i ordning en plats mellan enbuskarna, på kvarnbäck mellan Norrby och Söderby. Först gjorde han en låda för längdhopp och höjdhopp. Snart tillkom ringen för kulstötning och löparbanan i stadionsmått. Inte alla tyckte om friidrott, men naturen var mycket vacker och lämplig. Fåren åt upp gräset och klippte enbuskarna. Sen reste han stolpar och drog nätet mellan dem för volleyboll. Så började det.

Idag, 50 år senare, minns Verner sina resultat: „Jag fick sällskap av andra pojkar från min egen by, Norrby, men också av Algot Murman från Söderby, Herbert Petersell från Diby, Endel och Rudolf Lilja från Sviby.

Tyvärr har jag inte sparat alla mina resultat men några av de bättre har jag kvar, dessa är från 1964 när vi var 16 år:

100 m: Herbert Petersell, 10,9 s.

Längdhopp: Anders Berggren 6,40, Verner Friberg 6,14

Stavhopp: Verner Friberg, 3,20 Hapsaldistriktets rekord i B-klas- sen som höll i 20 år.

Algot Murman, 3,01, 1965 Hapsaldistriktets mästare 1965

Verner Friberg, 3,45 1967. Pärnudistriktets rekord 1967 höll i 5 år

Kula: Verner Friberg 11,65

Diskus: Verner Friberg 37,95

Tiokamp: Verner Friberg, 5037 poäng 1967

Bäst på långdistanslopp var Jonne Berggren. Han fick även ett smeknamn – Potilotnik. Det kom från namnet av dåvarande ryska löparen Bolotnikov men man kom ju inte ihåg hans rätta namn. Detta smeknamn verkade positivt. Lika

passande var även de andras smeknamn, t.ex. Tuulepüks (Vindbyxa) och Kurejalg (Storkben).

Killarna bakom dessa namn var relativt långa och smala som typiskt för 14-15-åringar. En av dem hade på sig långa träningsbyxor som fladdrade tomt kring hans smala ben medan den andra hade bara kortbyxor på sig. Så fick han smeknamnet ”Kurejalg.” Verners smeknamn var Vennu såväl hemma som i skolan. Han var en vänlig och tyst kille. Men sportliga resultat upphöjde honom plötsligt till en känd person på distriktsnivå.

Kommentar: Sommaren 1965 jag gick till Hapsals stadion för att titta på mästerskapen i friidrott. Jag visste att även Verner skulle komma och så träffades vi där. Mästerskapets anordnare frågade några gånger om hans familjenamn och undrade hur det ska stavas. De ville skriva på tyskt vis, Freiberg eller Frieberg.

Man tittade småleende, hur denna bondkille förberedde sig inför mästerskapet - med sin björkstav och nästan utan någon annan specialutrustning.

Men snart blev de allvarliga och tittade med stora ögonen hur han vann

medaljplatser i alla idrottsgrenarna där han deltog. I stavhoppet visade han alla att en vanlig björkstav är ett tillräckligt bra „vapen” för att konkurrera om goda resultat.

Vid den här tiden kunde man redan se bambu- och aluminiumstavar på tävlingarna men inte fiberstavar. Men när hopparen hade hoppat över ribban, landade han inte på någon metertjock porolonmatta utan i en vanlig sandlåda! Det var viktigast att landa på benen.

Jag minns att när mästerskapet var slut kände alla till Verner, ville vara hans vän och dyka upp på foton med honom.

Verners motto var “Citius, altius, fortius!” Han realiserade även andra ord från det antika Sparta: “Veni, vidi, vici!” Under vänliga axelklappar och berömmande ord plockade han ihop alla vunna priser och idrottsdräkten i väskan, tog staven på axeln och gick till Ormsöfärjan. Den gick från Hapsals gamla hamn, inte långt från Läänemaa domstol.

Verner hade också Pärnudistriktets rekord i stavhopp. Det var när han läste jordbruksbokföring på yrkeskolan i Tihemetsa. Som barn hade han läst hemma många böcker under de mörka kvällarna och fått på så sätt tjocka glasögon. Så tyckte man att det är pappersarbete som ska bli hans lott pg av dåligt syn. Men det blev annorlunda. Han har uppnått allting trots den dåliga synen. Nu är han en veteranidrottare. Efter en hjärtoperation för några år sedan sysslar han åter med friidrott. Skriv sökordet “fribergverner” på Youtube och titta hur han än i dag får diskusen att flyga och hur han själv flyger över ribban. Han är nu 64 år gammal men tar 2,7 m. i stavhopp.

Och detta är inte allt. I ungdomen tyckte han inte om musik och sång, men när han var i Tihemetsa började han intressera sig för musiken. Snart spelade han gitarr i bandet „Pessimister”. Några år senare fick jag veta att han hade skrivit en hel del sånger, såväl text som musik. Han spelar och sjunger med sin tjugiga sambo Monika under danskvällarna på Nuckö.

Vi tror att inom idrott och kultur är Verner den mest framgångsrika estlandssvensken från Ormsö!

Verner, vi önskar Dig ett långt liv, idrottsmannens seghet, sångskrivarens snabbhet samt lycka hemma!

*Berättat av Toivo Tomingas
Ordförande i föreningen Vormsi
Veri (Ormsö Blod)*

Ormsöpojarna, Jonne Berggen, (till vänster) och Verner Friberg.

Vormsi poisid Jonne Berggen (vasakul) ja Verner Friberg.

Foto: T. Tomingas

VESKIMÄE REKORDIMEES

Toivo Tomingas

Umbes 1962.-63. a. vaimustus Norrby poiss Verner Friberg spordist. Entusiasmiga asus ta korrastama küla servas, Veskimäel, kadastikus platsi kergejõustikuga tegelemiseks. Esimene rajatis oli kõrgus- ja kaugushüppekast. Peagi lisandus kuulitõukering ja ligikaudu staadioni mõtudele vastav jooksuring. Et kõik ei vaimustunud kergejõustikust, aga koht oli looduslikult armas ja sobiv – lambad sõid ära kevadise värske rohu ja pügased kadakaid, said peagi püsti postid, mille vahele tõmmati võrkpalli-võrk. Nii see algas.

Täna, 50 aastat hiljem, meenutab Verner omaaegseid saavutusi: „Mul käis seal seltsiks poisse omast, Norrby külast, aga ka Algot Murmann Söderbyst, Herbert Petersell Dibyst, Endel ja Rudolf Lilja'd Svibyst.”

Kõigi tulemusi mul kahjuks enam säilinud ei ole, kuid mõned paremad tulemused on kirjas:

Aastal 1964, kui olime 16-aastased:

Pikemate jooksudistantside parim oli Jonne Berggren. Ta sai isegi hüüdnime – Potilotnik. See tuli selleaegselt Vene stainerist, nimega Bolotnikov, aga kõigile ei jäänud ju nimi meelde. Aga see hüüdnimi oli tunnustav ja positiivse märgiga. Samuti heatahtlikud olid ka teiste hüüdnimed. Näiteks Tuulepüks ja Kurejalg.

Poisid nende nimede taga olid suhteliselt pikad ja kiitsakad, nagu 14-15-aastastele kohane. Üks neist kandis pikki dressipükse, mis levisid tühjal ümber tema peenikes-te säärt, teine aga oli sel nimesaamise päeval lühikeste pükstega. Nii temast Kurejalg saigi. Verner

oli aga Vennu nii kodus kui koolis. Sõbralik ja vaikse olekuga poiss. Kuni siis sportlikud tulemused tõstsid noormehe ootamatult maakonnamõõtu tegijaks.

Kommentaari: See võis olla ehk 1965. a. suvi, kui läksin ka Haapsalu staadionile vaatama kergejõustiku lahtisi meistrivõistlusi. Teadsin, et Verneri tuleb ja saimegi kokku. Korraldajad küsisid Vernerilt mitu korda nime ja uurisid, kuidas seda õigesti kirjutada. Taheti ikka saksa-päraselt, kas Freiberg või Frieberg. Varjatud muigega vaadati, kuidas maapoiss oma kasepuust teibaga ja olematu varustusega võistlusteks valmistub.

Muiged aga kustusid peagi ja asendusid uskomatusest suurte silmadega, kui Verner noppis kõigil aladel, kus osales, kohti esikolmi-

100 m: Herbert Petersell, 10,9 s.

Kaugushüpe: Anders Berggren 6,40, Verner Friberg 6,14

Teivashüpe: Verner Friberg, 3,20 H. raj. B-kl. rekord, mis püsis 20 a

Algot Murman, 3,01, 1965 Haapsalu raj. meister.

Verner Friberg, 3,45 1967. Pärnu raj. rek. 5 aastat.

Kuulitõuge: Verner Friberg 11,65

Kettaheide: Verner Friberg 37,95

Kümnevõistlus: Verner Friberg, 5037 p 1967. a.

kus. Teivashüppes aga näitas kogu seltskonnale, et kasepuust teivas on küllalt hea „relv“ kõigile koha kättenäitamiseks.

Muide, sel ajal võis näha juba maakondlikel võistlustel bambus- ja alumiiniumteibaid, kuid fiiber-teivast veel mitte. Oli aga võistleja ületanud lati, ei oodanud teda all mitte meetripaksune poroloon, vaid lihtsalt liivakast! Eluliselt tähtis oli maanduda jalgadele.

Mäletan, et võistluste lõpuks ei olnud staadionil kedagi, kes ei tunnaks Vernerit, ei kedagi, kes ei tahaks Vernerit sõber olla ja temaga koos pildile pääseda.

Verner, kelle lipukirjaks oli „Citius, altius, fortius!“, oli viinud ellu teiseigi antiiksest Spartast pärit tõetera: „Veni, vidi, vici!“ Sõbralike õlalepatsutuste ja tunnustussõnade saatel noppis ta õhtul kotti võidetud auhinnad ja võistlusriided, võttis õlale teiba ja sammus Vormsi laevale. See väljus siis Haapsalu Vanast Sadamast, praeguse kohtumaja lähedalt.

Eespool on kirjas, et Verneril nimel oli ka Pärnumaa teivashüpperekord. See oli siis, kui Verner Tihemetsa tehnikumis põllumajanduslikku raamatupidamist õppis. Poisipõlves oli ta väga palju talveõhtutel kodus raamatuid lugenud

ja „teeninud“ niimoodi paksude klaasidega prillid. Nii arvatigi, et nõrga nägemise pärast tulebki tal paberitöö peale jääda. Aeg tõestas muud. Mitte midagi ei ole nägemise pärast tegemata jäänud. Praegu on Verner juba veteransportlane. Pärast südameoperatsiooni mõned aastad tagasi, on mees jällegi spordi juures. Youtube portaalis lööge sisse nimi fribergverner ja vaadake, kuidas lendab ketas ja kuidas lendab Verner. Teibaga üle lati, mis praegugi veel, kui Verneril juba 64. sünnipäev käes, on ikka veel 2, 7 m kõrgusel.

See pole kaugeltki kõik. Poiss, kes nooruses muusikast ja laulutunnist kauge kaarega oleks tahtnud mööda käia, avastas endas musikaalsuse ikka sealsamas Tihemetsas. Peagi tinistas ta juba sealses ansambelis „Pessimistid“ kitarril, mõni aasta hiljem aga sain hämmastusega teada, et Verner on kirjutanud terve rea laule. Nii sõnad, kui viisid ja tantsitab, lauldes koos oma võluva elukaaslase, Monikaga kaasajalgi Noarootsi rahvast.

Usutavasti on Verner kultuuri ja spordi vallas üks edukaim Vormsilt pärit eestirootslane! Soovime Sulle, Verner, pikka iga, spordimehe visadust, kiiret sulge laulumestriina ja, muidugi õnne koduseinte vahele!

Siira lugupidamisega „Vormsi Veri“ nimel, Toivo Tomingas.

Verner Friberg

ESTLANDSSVENSKA OLYMPIER

Med anledning av att de Olympiska spelen i London i år och några artiklar i detta nummer om andra idrottsprestationer vill vi berätta om de estlandssvenska olympier som vi känner till. Kanske finns det fler än dessa tre? Har vi världsmästare i både lagidrott och enskilda prestationer som vi kan berätta om? Meddela gärna namnen på dessa till Kulturrådet info@eestirootslane.ee så skriver vi om dessa i kommande nummer.

Edvin Vesterby, född i Roslep, Rickul 1927. Han tävlade i brottning, fristil - 57 kg klassen. Han deltog i tre Olympiader, Helsingfors 1952, Melbourne 1956 och Rom 1960. Det blev en fjärdeplats i Helsingfors, en silvermedalj i Melbourne 1956 men i Rom blev han placerad i sin gren fristil men tog en fjärdeplats i grekisk-romersk.

Edvin Vesterby var en mycket framgångsrik brottare och tog 14 individuella SM-tecken och 2 lag-SM.

Sven Borrman, född i Rickul 1933, avled 2004 i Stockholm. Hans gren var tyngdlyftning och han deltog i 1960 i Olympiska spelen i Rom där han kom på 16 plats i 82,5 kg.

klassen. Han deltog också i VM 1957 och 1963. Han blev svensk mästare tre gånger och satte fjorton svenska rekord.

Aina Dans, född 1921 i Ölbäck Rickul avled 1999 i Stockholm. Aina tävlade i tre grenar, löpning, längdhopp och höjdhopp. Hon blev distriktsmästare i Läänemaa i grenen 60 m. löpning. Hon blev snabbt bättre och gjorde fina resultat och blev uttagen att representera Estland i Olympiaden i Helsingfors 1940. Något deltagande blev det dock inte eftersom spelen ställdes in pga av krigsutbrottet.

Tack vare Aina Dans och de andras idrottsinsatser blev estlandssvenskarna positivt uppmärksam-

made i estnisk och balttysk såväl som i rikssvensk press. Idrottsrörelsen utgjorde en stor del av SOV:s verksamhet under 1930-talet, med stöd av Riksföreningen Sverigekontakts Estlandsutskott i Stockholm. Den estlandssvenska idrottsrörelsen blev tyvärr kort då kriget och överflyttningen kom emellan. Flera av dem fortsatte dock i enskilda grenar efter ankomsten till Sverige, bl a Edvin Vesterby, Sven Borrman, Aina Dans, Alvin och Stig Törnblom, Leander Gjärdman från Rickul och Algot Friberg från Ormsö.

Margareta Hammerman

EESTIROOTSLASTEST OLÜMPIALASED

Tänavuste Londoni olümpiamängude ja siinses ajakirjanumbris olevate sporditeemaliste artiklite puhul tutvustame eestirootslastest olümpialasi. Võib-olla on neid enamgi kui kolm? Kas meie hulgas on nii meeskonna- kui üksikalade maailmameistrid, kellest rääkida? Teatage neist Kultuurinõukogule aadressil info@eestirootslane.ee, ja me kirjutame neist ajakirja järgnevates numbrites.

Edvin Vesterby, sündis 1927. a. Rooslepas. Võistles vabamaadluse kaaluklassis kuni 57 kg. Osales kolmedel olümpiamängudel – Helsingi 1952, Melbourne 1956 ja Rooma 1960. Helsingis saavutati 4. koht, Melbourne'is hõbemedal, Roomas jäi ta oma alal vabamaadluses arvestusest välja, kuid jäi neljandale kohale kreeka-rooma maadluses.

Edvin Vesterby oli väga edukas maadleja, kes võitis Rootsi meistrivõistlustelt 14 individuaalset ja kaks meeskonnamärki.

Sven Borrman, sündis 1933. a. Riguldis, suri 2004. a. Stockholmis. Tema alaks oli tõstmine ja ta

osales 1960. aasta Rooma olümpiamängudel, kus jõudis kaaluklassis kuni 82,5 kg 16. kohale. Osales ka 1957. ja 1963. a. MM-il. Kolmekordne Rootsi meister ja 14 Rootsi rekordi omanik.

Aina Dans, sündis 1921. a. Elbi-kus, suri 1999. a. Stockholmis. Aina võitles kolmel alal – jooks, kaugushüpe ja kõrgushüpe. Läänemaa meister 60 m. jooksus. Tulemused paranesid kiiresti ja ta valiti 1940. a. Helsingi olümpiamängude võitlejaks. Sinna ta siiski ei jõudnud, kuna mängud jäeti sõja puhkemise tõttu ära.

Aina Dansi jt sportlaste saavutused äratasid nii Eesti, baltisaksa kui ka

Rootsi ajakirjanduses eestirootslaste suhtes positiivset tähelepanu. Spordiliikumisel oli SOV 1930. aastate tegevuses oluline osa, seda toetas ka Riksföreningen Sverigekontakti Stockholmi osakond. Sõja ja ümberasumise tõttu jäi eestirootslaste spordiliikumine siiski lühikeseks. Mitmed neist jätkasid üksikaladel ka pärast Rootsi saabumist – sh Edvin Vesterby, Sven Borrman, Aina Dans, Alvin ja Stig Törnblom, Leander Gjärdman Riguldist ning Algot Friberg Vormsist.

Margareta Hammerman

DISTRIKTSMÄSTERSKAPEN I LÄÄNEMAA 1938

Vi återger här referatet i Kustbon den 22 juli 1938, från distriktstävlingen

Estlandssvensk idrottsbragd

Kombinerat estlandssvenskt lag slår Läänemaa län med 12 poäng

Vid mästerskapstävlingarna för Läänemaa och Haapsalu stad som den 16-17 juli försiggick i Märjamaa slog den estlandssvenske truppen Haapsalu stad med 251,5 poäng mot Haapsalu 239 poäng.

Det var ett 20-tal något modfällda men axelbreda mannar plus dito flickor som lördagen den 16 juli hack ihäl efter folkskolläraren Anton Vesterberg kröpo av en lastbil i Märjamaa, efter att ha rullat över åtta mil och delvis åkt två mil med motorbåt, som vormsöborna fått göra. De långväga från Rickul, Nuckö och Vormsö tilldrogo sig all nyfikenhet från märjamaabornas sida, ty svenskarna hade man aldrig sett förr. I varje fall icke vid några länsmästerskap. Följden blev att esterna tippade svenska laget som "jumbo". Undra på att stämningen ej var i topphöjd på pojkarna i den blågula dressen.

Vad tiden led så kopplades stämningen i i ett omvänt proportionell förhållande – ty ju mera svenskpojkar började lysa upp desto mörkare blev stadsborna från Haapsalu i fasaden och då den estniska rundradion efter den första tävlingsdagen förkunnade estlandssvensk ledning med 14 poäng rymde esterna fältet.

Bland första dagens "toppar" märktes lagets "vessla" Aina Dans, som satte länsrekord i höjdhopp med 1,31 m. och 60 m. för damer med 8,6 sekunder. Viktor Amans 1500 meterlopp på 4,26 och Leander Gjärdmans 400 m. på 54 sekunder på bana av hårdnad lera, voro inga dåliga resultat.

Nu gällde det att försvara de vunna positionerna under söndagens tävlingar. De svenske väntade emellertid hjälp från Rikull, fru Tomsson, som skulle sköta om kulan hade inte på lördagen kunnat komma

Foto: SOI's arkiv

Blandade "svenska" idrottstrupp till fröidrottstävlingarna i Läänemaa 1938.

Rootslaste segavöistkond Läänemaa kergejõustikuvõistlustel 1938.

från sitt hem och allt det torra höet som väntade på bärgning. Och så väntade man en 40-stämmig svensk hejarklack "Heja, heja, gula blå, första plats vi vänta på".

Dagens ståtligaste idrottsbragd blev Viktor Amans seger på 5000 m. före den estnische bjässen Väli. Må det i förväg vara sagt att Aman aldrig tidigare löpt 5000 m. Men det gällde att vinna mästerskapspokalen plus äran, och trots tidigare deltagande i olika grenar lyckades det, som lyckas skulle. Loppet leddes i början av svensken Pöhl, härefter av Aman och efter 4000 m går åter Väli förbi. Det estniska jublet känner inga gränser. Men Aman har ännu ej talat ut och pokalen glänser i solskenet. Men allting tycks vara förlorat, ty endast de sista 150 m. äro kvar. Men nu tycks Aman ha glömt allt vad trötthet heter och gör en glänsande trevlig spurt förbi esten "läs" i mål två meter före Väli.

Svenskarnas jubel riktigt kokar över. Det otroliga hade hänt och Svenskbygden för hem segern efter endast ett år på idrottsbanan.

De estniska idrottsmännens slutord är att det är lätt att förlora till svenskarna, ty kamratligare och

finare medtävlare och segrare får det sökas efter. Under prisutdelningen berörde den estnische länsinstruktören Kaasikov svenskarnas goda kamp och Amans idrottsbragd samt utropade ett leve för de nya idrottskamraterna – svenskarna.

I de olika grenarna utmärkte sig följande svenska herrar:

100 m: L. Gjärdman och Lars Lilja

400 m: L. Gjärdman och J. Vallin

1500 m: V. Aman och M. Westerblom

Längdhopp: L. Gjärdman

Kula: L. Gjärdman

Damer:

60 m: Aina Dans, nytt länsrekord med 8,6 sekunder och Elfride Adelman 8,8 sekunder

Höjdhopp: Aina Dans 1:a och E. Adelman 3:a

Kula: R. Tomsson (Rikull) 3:a

Slutställningen blev som följer:

1: Estlandssvenskarna 251,5 p.

2: Haapsalu 239,5 poäng

3: Kullamaa 208 poäng

4: Märjamaa 195 poäng

5: Risti 194 poäng

6: Lihula 114 poäng

LÄÄNEMAA MEISTRIVÕISTLUSED 1938

Kokkuvõte Kustboni artiklist 22. juulil 1938

Eestirootslaste spordisaavutus

Kombineeritud eestirootsi võistkond lööb Läänemaa võistkonda 12 punktiga

Läänemaa ja Haapsalu linna meistrivõistlused toimusid 16.-17. juulil Märjamaal. Eestirootslaste võistkond võitis Haapsalu linna 251,5 punktiga Haapsalu 239 punkti vastu.

Laupäev, 16. juulil ronis Märjamaal pärast enam kui 80-kilomeetrist auto-, vormsilaste jaoks ka 20-kilomeetrist mootorpaadisõitu veoautost välja umbes 20 laiaõlgset meest ja tüdrukut koos kooliõpetaja Anton Vesterbergiga. Kauged külalised Riguldist, Noarootsist ja Vormsist tekitasid märjamaalastes uudishimu, kuna rootslasi poldud varem kunagi nähtud. Igatahes mitte maakonna meistrivõistlustel. Eestlased ennustasid rootslaste võistkonnale „tagantpoolt esimest kohta”. Pole siis ime, et sini-kollastes dressides poiste tuju oli maas.

Mõne aja pärast meeleolu muutus – sest mida rohkem rootsi poisid hiilgasid, seda mornimaks muutusid Haapsalu linnarahva näod. Kui peale esimest võistluspäeva Eesti raadios teadustati eestirootslaste paremust 14 punkti võrra, jooksid eestlased väljakult minema.

Esimese päeva „tippude” seas oli võistkonna „nirk” Aina Dans, kes hüppas kõrgust 1,31 m ja võitis naiste 60 m jooksu 8,6 sekundiga. Viktor Aman jooksis 1500 m 4,26 minuti ja Leander Gjårdman 400 m 54 sekundiga. Kõvaks muutunud saviraja kohta ei olnud need sugugi halvad tulemused.

Nüüd oli tarvis kaitsta võidetud positsioone ka pühapäeval võistluspäeval. Sellest hoolimata lootisid rootslased head tulemust proua Tomssonilt Riguldist, kes pidi kuuli tõukama. Too jäi siiski tulemata, kuna pidi kodus kuiva heina kokku panema. Lootsime hüüda 40-häälise kooriga ergutushüüdu „Juurde, juurde, sinikollane, ootame esimest kohta”.

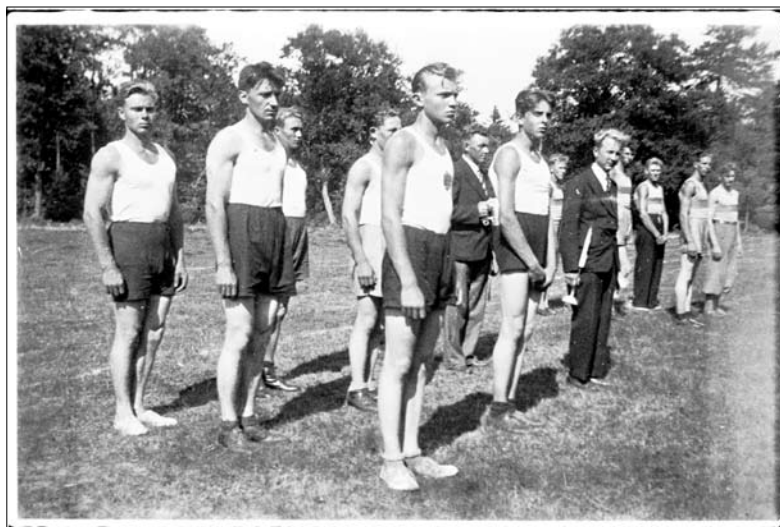

Foto: SOI's arkiv

Ormsö idrottstrupp till friidrottstävlingarna i Läänemaa 1938.

Vormsi võistkond Läänemaa kergejõustikuvõistlustel 1938.

Päeva vägiteoks oli Viktor Amani võit 5000 m jooksus eestlasest hiiglasest Väli ees. Olgu öeldud, et Aman ei olnud 5000 meetrit varem kunagi jooksnud. Kuid meistrivõistluste karikas ja au tuli ära võita ning trotslik osavõtt teistel aladel viis selleni, mis pidigi õnnestuma. Algul juhiti jooksu rootslane Pöhl, seejärel Aman ning peale 4000 m läks Väli taas mööda. Eestlaste juubeldamisel ei olnud piire. Kuid Aman pole veel oma viimast sõna öelnud ning karikas särab päikese käes. Kuid kõik paistab olevat kadunud, sest joosta on jäänud veel 150 m. Just siis tundus Aman unustavat, mida tähendab väsimus. Ta tegi hiilgava spurdi, möödus eestlasest ja lõpetas kaks meetrit enne Välit.

Rootslaste juubeldus „kees üle”. Uskumatu oli tõeks saanud ning rootslased viisid koju võidu, olles varem olnud spordis ainult ühe aasta.

Eesti sportlased tunnistasid lõpuks, et rootslastele oli kerge kaotada, sest sõbralikumaid ja toredamaid kaasvõistlejaid andis otsida. Auhindade üleandmisel kiitis maakonna-instruktor Kaasikov rootslaste head esinemist ja Amani kangelastegu

ning hüüdis uute spordivendade – rootslaste auks “elagu”.

Erinevatel aladel paistsid silma järgmised rootslased.

Mehed:

100 m: L. Gjårdman ja Lars Lilja

400 m: L. Gjårdman ja J. Vallin

1500 m: V. Aman ja M. Westerblom

Kaugushüpe: L. Gjårdman

Kuulitõuge: L. Gjårdman

Naised:

60 m: Aina Dans, uus maakonna rekord 8,6 sek. ja E. Adelman 8,8 sek.

Kõrgushüpe: A. Dans 1. ja E. Adelman 3. koht

Kuulitõuge: R. Tomsson (Riguldi) 3. koht

Meeskondade lõppjärjestus osutus järgmiseks:

1: Eestirootslased 251,5 punkti

2: Haapsalu 239,5 punkti

3: Kullamaa 208 punkti

4: Märjamaa 195 punkti

5: Risti 194 punkti

6: Lihula 114 punkti

BASKETMINNEN

Alvin Törnblom

Idrott är en del av det estlandssvenska kulturarvet. Det finns starka idrottsliga band mellan Estland och Sverige, speciellt för basketboll, som är välkända för mig, eftersom jag själv, Alvin Törnblom liksom min bror Stig spelade basket i Stockholm på 1950/60-talet. Vi är estlandssvenskar, födda på gården Borrby Smässa i Borrby på Ormsö och kom till Sverige 1944.

Jag var sju år, min syster Ingrid två år äldre och min bror Stig var bara några månader när vi kom till Stockholm med "M/S Juhan" i slutet av juli 1944. Efter ankomsten till Stockholm, var vi först en kort tid på Gotland, men mamma och pappa ansåg att vi inte kunde stanna där, då det var vissa problem med att köpa mjölk av bonden. Min syster Ingrid och jag hann dock gå i skolan i Väskinde några dagar. Vi flyttade därför till en bondgård i Åkersberga, där vi stannade tills vi 1947 flyttade till den nya stadsdelen Årsta i Stockholm. Mamma arbetade på Lumalampan och pappa på Atlas Copco.

År 1989 skedde det första återbesöket på Ormsö. Vi träffade kvarboende estlandssvenskar, bl a vår släkting Oskar Friberg, Oskar Berggren, Maria Murman och Agneta Tomingas. Den enda återstående byggnaden på vår gårdstomt var stallet. Detta hade pappa byggt omkring 1940 med hjälp av vår granne Anders Lilja, som hade utarbetat ett nytt sätt att bygga motståndskraftiga cementblock. Väggarna stod kvar och såg ut att vara i stort sett nybyggda tack vare dessa cementblock.

Vi besökte Ormsö vid återinvigningen av kyrkan 1990 och vi bodde på Magnushov. Pappa som var med övernattade i samma hus, som han på vintern 1944 hade gömt sig i någon månad innan flykten till Sverige via Hangö. Vi fick se ritningar på förslag till idrottscentrum med basketplaner på vår gårdstomt i Borrby. Projektet hade aldrig genomförts. Litet av ödets ironi att just vår gårdsplan hade föreslagits för basket mot bakgrund av mitt och min brors basketspel i Sverige!

Foto: Kristina Törnblom

Thomas Tuling (till vänster) och Alvin Törnblom i Tallinn 2009

Thomas Tuling (vasakul) ja Alvin Törnblom Tallinnas 2009. a.

De baltiska länderna var redan på 1930-talet av världsklass genom den starkt utvecklade basketkulturen. I Sverige däremot började sporten utövas senare. Det var de baltiska flyktingarna, främst från Estland och Lettland, som införde den. Många bra lag med baltiska flyktingar fanns: bl. a. i Stockholm de estniska lagen, Kalev, Pelgulinn och Karu samt de lettiska JKS och Riga. Det sistnämnda blev svenska mästare 1958. I det första svenska herrlandslaget 1952 spelade 2 ester: Vello Arak och Sven-Erik Olsson. Estniskan Merike Selle var med i damlandslaget. Udo Tohver (Kalev) är den mest framgångsrike av de estniska spelarna med 21 landskamper. Udo och jag var landslagskamrater, bl a vid EM i Belgrad 1961. Udo har anknytning till Ormsö och är ledare för folkdanslaget Kassari. Andra estniska landslagsmän av senare datum är Mart Mägi, Helmut

Eermaa, Hillar Tarning och Kalju Leetma.

I Enskede Läroverk började jag spela basket. Svenska Basketbollförbundet bildades 1952 och min idrottslärare, Åke Nilsson blev dess första ordförande. Bröderna Staffan och Bo Widén gick några klasser högre och var mina förebilder. De hade bott i USA där de lärt sig spelet basket och var tillsammans med sin bror Örjan dominerande landslagspelare under 1950/60-talet. Staffan var landslagskapten under många år. De spelade i KFUM SÖDER, som också blev mitt lag. Mitt första SM-guld som vi vann 1954 var naturligtvis en stor upplevelse och det skulle följas av åtta SM-guld till. Jag har gjort 57 landskamper för Sverige och innehar Elitmärket i guld. Min bror Stig, spelade också i KFUM SÖDER har tre SM-guld och har gjort fem juniorlandskamper för Sverige.

Vid EM i Budapest 1955 vann vi två och förlorade sex matcher. Bo Widén blev 2:a i skytteligan, något som blev mycket uppmärksammat, för det var mycket sensationellt att en spelare från den unga basketnationen Sverige var så framgångsrik!

Sverige fick pris som det mest sportsliga laget. Ungern vann, Tjeckoslovakien blev tvåa och Sovjet kom på tredjeplats. Matchen Ungern-Sovjet var speciellt dramatisk med politisk bakgrund. Den spelades utomhus på kvällen den 18 juni inför 40 000 åskådare på Népstadion, flera av våra matcher spelades också där. Det var lyxiga omklädningsrum med mjuka fåtöljer i stället för träbänkar! Ungern hade en spelare, som liknade den amerikanske skådespelaren Danny Kay, varför vi kallade honom så. Ända fram till matchen mot Sovjet hade han i första hand varit framspelare, ej någon skytt, och i det första anfallet gav han Ungern ledningen med ett perfekt långskott. Så fortsatte det. Sovjet kunde inte stoppa vare sig ”Danny Kay” eller det ungerska laget. Népstadion kokade! Ungern vann med 82-68. Det låg starka politiska spänningar i luften. På läktarna fanns många säkerhetsvakter, vilka tog hand om och förde bort ungerska supportere, då en viss hejaramsa användes. Den ansågs vara en provokation

gentemot sovjetmakten. Talkörerna riktade sig i och för sig mot en rysk spelare med begynnande flint och lydde i översättning ”ut med den flintskallige” eftersom denne hade gjort en ful ”foul”, men de åsyftade dessutom kommunistpartiets generalsekreterare och Ungerns diktator Rákosi, vilken var helt flintskallig! Trots den uppenbara risken vågade många använda hejaramsan. Detta gav en föraning om vad som komma skulle. Ett år senare bröt Ungernrevolten ut.

Basketspelandet har gett mig många vänner för livet. Vid SOV:s 100-årsjubileum i S:t Mikaelsskyrkan i Tallinn sommaren 2009 träffade jag efter ca 55 år estlandssvensken Ivar Boman (Kalev) samt esten Thomas Tuling (Pelgulinn). Ett känslofyllt möte!

Framtiden är ljus för svensk basket, som fick sina impulser från och utvecklades genom bl a de estniska flyktingarna! År 2007 blev damlandslaget (U19) 2:a i Ungdoms-VM. Många ungdomar spelar i europeiska lag och i college i USA. Sveriges förste professionella basketspelare i NBA, Jonas

Jerebko, har stora framgångar i Detroit Pistons.

Sverige mötte Estland i EM-kval 2007 i Fryshuset i Stockholm. Estland vann med 57-50. Fryshuset är en stiftelse grundad av KFUM SÖDER med aktiviteter för idrott, musik och social verksamhet. Basketsektionens ordförande Anders Carlberg var initiativtagare. Fryshuset har blivit känt för ett framgångsrikt integrationsarbete för ungdomar med utländsk bakgrund. Ett av många bevis på detta är att brittiske Kronprins Charles den 22 mars 2012 besökte Fryshuset, efter att framfört önskemål om att få se deras verksamhet, med bl. a. drottning Silvia och statsminister Fredrik Reinfeldt. Prinsen och statsministern – som själv är gammal basketspelare – tävlade i straffkastläggning inför stort mediauppbåd.

Basket kan spelas av alla, även av kungligheter och statsministrar!

Alvin Törnblom, Stockholm/Borrby

Litteratur: Andres Küng ”Baltikum, Boken om Estland, Lettland, Litauen”, Winbergs förlag, 1991

Den nya generationen svenska basketspelare, Jonas Jerebko Detroit Pistons.

Foto: <http://www6.idrottonline.se/KFUMLidingoBasket-Basket/Nyheter/Egnanyheter/Nyhetsarkiv/FormodligNBA-startpajuldagen/>

Rootsi korvpallurite uus põlvkond. Jonas Jerebko, Detroit Pistons.

Foto: <http://www6.idrottonline.se/KFUMLidingoBasket-Basket/Nyheter/Egnanyheter/Nyhetsarkiv/FormodligNBA-startpajuldagen/>

Foto: SVDs arkiv

Kronprins Charles från Storbritannien provar på basket i samband med statsbesöket i maj 2012 i Stockholm.

Suurbritannia kroonprints Charles harjutab kevadise riigivisiidi ajal Stockholmis kätt.

MEENUTUSI KORVPALLIST

Alvin Törnblom

Sport on osa eestirootslaste kultuuripärandist. Eestil ja Rootsil on tugevad sportlikud sidemed, eriti minu lemmikalal korvpallis. Nii mina, Alvin Törnblom, kui ka minu vend Stig mängisime 1950.-60.-tel aastatel Stockholmis korvpalli. Oleme Vormsis, Borrby's Smässa talus sündinud eestirootslased.

Rootsi, Stockholmi, saabusime 1944. aasta juuli lõpus mootorlaevaga „Juhan”. Mina olin siis 7-aastane, õde Ingrid minust kaks aastat vanem ja vend Stig alles mõnekuune. Elasime esialgu veidi aega Gotlandil. Kuna taludest oli väga raske piima saada, ei olnud ema ja isa arvates võimalik sinna jääda. Õde Ingrid ja mina jõudsime siiski käia mõned päevad Västkindes koolis. Seepärast kolisime ühte Åkersberga tallu ning jäime sinna kuni 1947. aastani, mil kolisime Stockholmi uude linnaossa Årstasse. Ema sai tööd Luma lambitehases ja isa Atlas Copcos.

Aastal 1989 külastasime esimest korda uuesti Vormsit. Kohtasime sinnajäänud eestirootslasi, sealhulgas sugulast Oskar Fribergi, Oskar Berggreni, Maria Murmani ja Agneta Tomingast. Ainukeseks allesjäänud ehitiseks meie taluõuel oli tall. Isa oli selle ehitanud 1940. aasta paiku koos naabri Anders Liljaga, kes oli välja töötanud uue meetodi tugevate tsementplokkide valmistamiseks. Just seetõttu olid seinad säilinud ja nägid välja nagu vastehitatud.

Külastasime Vormsit uuesti 1990. aastal kiriku taaspühitsemise puhul ning elasime Magnushovis. Meiega kaasas olnud isa õõbis samas majas, kus ta oli ennast 1944. aasta talvel varjanud, enne kui ta mõni kuu hiljem Hanko kaudu Rootsi põgenes. Meil õnnestus ka näha spordikeskuse ning korvpalliplatside jooniseid.

Need oleks pidanud tulema just meie talu õuele Borrby's. Projekt jäigi täide viimata. See oli nagu saatuse ironia, et minu ja minu venna korvpallimängu taustal otsustati rajada korvpalliplats just meie õuele!

Baltimaad kuulusid korvpalli maailmaklassi juba 1930. aastatel. Root-

sis hakati seda spordiala harrastama hiljem. Selle töid sisse just põgenikud Baltimaadest, eriti Eestist ja Lätist. Põgenikud moodustasid mitu head võistkonda nagu Stockholmi eestlaste võistkonnad „Kalev”, „Pelgulin” ja „Karu” ning lätlaste JKS ja „Riga”. Viimatinimetatu sai 1958. aastal Rootsi meistriks.

Esimeses rootsi meeste rahvuskondises 1952. a. mängis kaks eestlast: Vello Arak ja Sven-Erik Olsson. Naiste koondises mängis Merike Selle. Kõige edukam eestlasest mängija oli Udo Tohver

(„Kalev”), kes osales 21 maavõistlusel. Udo ja mina olime koondiskaaslased, sh 1961. aastal Belgradi EM-il. Udo on seotud Vormsiga ja ta on rahvatantsuansambli Kassari juht. Teiste koondislastena on tuntud veel Mart Mägi, Helmut Eermaa, Hillar Tarning ja Kalju Leetma.

Mina alustasin korvpallimänguga Ens-kede gümnaasiumis. Rootsi Korvpalliliit moodustati 1952. aastal ning selle esimeseks juhiks sai minu sporditreener Åke Nilsson. Paar klassi eespool käisid vennad Staf-

26. jaanuari 1958, semifinaal i distriktstävlingen mellan KFUM Södert och Riga. Alvin Törnblom, Söder har bollen. Gunars Kraulis (7) och Janis Terins (4) Riga, spelar försvar. Söder vann matchen som slutade 63-60.

Fotograf Friscis Frostmanis

Fotot med bildtext är publicerat i Baskettidningen "Give & Go" nr 1 2012

26. jaanuar 1958, piirkondlike võistluste poolfinaal KFUM Söderi ja Riga vahel. Alvin Törnblom (Söder) palliga. Kaitses Gunars Kraulis (7) ja Janis Terins (4) Riga. Söder võitis matsi tulemusega 63:60.

Fotograaf Friscis Frostmanis.

Foto koos tekstiga on avaldatud korvpalliajakirjas "Give & Go" nr 1 2012.

fan ja Bo Widén, kes olid mulle suureks eeskujuks. Nad olid elanud USA-s ja õppinud seal korvpallimängu ning seetõttu olid nad koos oma venna Örjaniga 1950.-60. aastate väljapaistvaimad koon-dislased. Staffan oli palju aastaid võistkonna kapteniks. Nad mängisid KFUM SÖDER-is, millest sai hiljem ka minu võistkond. Minu esimeseks suureks elamuseks oli Rootsi meistrivõistluste kuld 1954. aastal ning sellele järgnes veel kaheksa meistikulda. Olen pidanud Rootsi eest 57 maavõistlust ning mul on kuldne Eliidimärk. KFUM SÖDER'is mängis ka minu vend Stig, tal on kolm meistikulda ning ta on osalenud Rootsi eest viiel juunioride maavõistlusel.

EM-il Budapestis 1955. aastal võitsime kaks ja kaotasime kuus matši. Rootsi sai kõige sportlikuma võistkonna auhinna. Võitis Ungari, Tšehhoslovakkia oli teine ning Nõukogude Liit kolmas. Matš Ungari ja Nõukogude Liidu vahel oli eriti dramaatiline poliitilistel põhjustel. Mäng toimus 18. juunil Népi staadionil 40 000 pealtvaataja ees, kus toimusid ka paljud meie matšid. Seal olid luksuslikud riietusruumid, kus puupinkide asemel olid pehmed tugitoolid! Üks ungarlaste mängija sarnanes väga ameerika näitleja Danny Kay'ga. Kutsusime-

gi teda nii. Kuni matšini Nõukogude Liidu vastu oli ta alati olnud eesmängija, mitte korvikütt ning esimese rünnaku ajal viis ta pika kaugviskega Ungari juhtima. Ja nii see jätkus. Nõukogude Liit ei saanud vastu ei „Danny Kay’le” ega tervele Ungari võistkonnale. Népi staadion kees ! Ungarlased võitsid 82:68. Õhus oli poliitilist pinget. Rõdudel olid turvamehed, kes toime-tasid ungarlaste poolehoidjad kõrva-le, kuna rahvas skandeeris kooris. Seda peeti provokatsiooniks nõukogude võimu vastu. Kõnekoor oli õigupoolest suunatud ühe kiilaspäise Vene mängija vastu ja kõlas tõlkes „kiilakas välja”, kuna ta oli mänginud määrustevastaselt. Tegelikult pidasid nad silmas ka tolleaegset Ungari presidenti, kes oli samuti kiilakas! Ilmselgest riskist hoolimata julgesid paljud edasi skandeerida. Võis aimata ette, mis on tulemas. Aasta pärast toimuski Ungaris mäss.

Korvpallimäng andis mulle elu jooksu palju sõpru. 2009. a. suvel SOV 100. aastapäeva tähistamise ajal kohtasin Tallinnas Rootsi-Mihkli kirikus eestirootslast Ivar Bomani (Kalev) ja eestlast Thomas Tulin-gut (Pelgulinn), keda polnud näinud 55 aastat. Kohtumine oli täis emotsioone!

Rootsi korvpalli tulevik on helge. Teiste seas aitasid sellele kaasa ka põgenikud Eestist! 2007. aastal tuli naiste koondis (U19) noorte MM-il teiseks. Paljud noored mängivad Euroopa koondistes ja USA kolledžites. Rootsi esimene professionaalne NBA-mängija Jonas Jerebko mängib edukalt Detroit Pistons'is.

2007. aasta EM-i valikmängudel Stockholmi Fryshusetis kohtusid Rootsi ja Eesti. Võitis Eesti 57:50. Fryshuset on KFUM SÖDERi poolt loodud sihtasutus spordi, muusika ja sotsiaaltöoga tegelemiseks.

Selle rajas korvpallisektiooni juhataja Anders Carlberg. Fryshuset on teinud head integratsioonitööd võõramaise taustaga noorte hulgas. Seda tõendab fakt, et 22. märtsil 2012. a. külastas Fryshusetit Briti kroonprints Charles, olles juba varem avaldanud selleks soovi. Temaga kaasas olid ka kuninganna Silvia ja peaminister Fredrik Reinfeldt. Prints ja peaminister, kes ka ise on endine korvpallur, võistlesid karistusviskes suure reporterite hulga ees. Korvpalli võivad mängida kõik – nii kuninglikud kõrgused kui ka peaministrid!

Alvin Törnblom, Stockholm/Borrby Kirjandus: Andres Küng „Baltikum, Boken om Estland, Lettland, Litauen”, Winbergs förlag, 1991

Foto: SOV's arkiv

Så här började det! Det som stod till buds var enkla planer och utrustning. Fotot är från en volleybollmatch på Nuckö och det enda fotot av sitt slag i SOV:s arkiv.

Även volleybollsporten introducerades av baltiska och framföra allt estniska flyktingar i Sverige. Finns det någon som kan berätta mera? Hör av er.

Nii see algas. Käepärast oli vaid lihtne mänguplats ja varustus. Fotol on kujutatud Noarootsis peetud võrkpallimatši ja see on SOV arhiivis ainuke omasugune. Balti ja eelkõige Eesti põgenikud tõid Rootsi ka võrkpalli. Kas keegi oskab sellest midagi lähemalt rääkida? Andke endast teada.

SVENSKA MINNESMÄRKEN I ESTLAND

Sven Salin

Vi har väl alla stått inför en staty, en gammal borg – kanske i ruiner – eller en minnessten och undrat vad dessa minnesmärken rymmer för historia. I Estland finns det åtskilliga sådana minnesmärken. Riksföreningen Sverigekontakt har nu startat ett projekt, där man vill kartlägga svenska minnesmärken i världen, kanske främst i de baltiska länderna, Finland, Tyskland och USA. Drygt ett hundratal sådana minnesmärken finns redan samlade på Sverigekontakts hemsida, www.sverigekontakt.se. Stockholms lokalförening har tagit ett särskilt ansvar för att kartlägga svenska minnesmärken i Estland i samarbete med SOV. Kanske också Kulturrådet vill engagera sig i denna verksamhet.

I mars i år höll jag ett anförande i S:t Mikael's kyrka i Tallinn på temat "Svenskminnen i Estland." Jag utgick framför allt från Hans Lepps lilla skrift Kort vägledning till svenskminnen i Estland men använde mig också av hembygdsföreningarnas hemsidor, en estnisk guidebok och artiklar i Svio-Estonica. Jag berättade om kyrkor och kapell, slott, palats och herrgårdar och statyer, som på olika sätt har anknytning till Sverige, svenskar eller estlandssvenskar.

Jag konstaterade, att flertalet slott, borgar och herrgårdar numera bara finns kvar som ruiner. Några har restaurerats eller byggts om så kraftigt att minnena från svensktiden knappast går att spåra. Däremot har flertalet kyrkor och kapell pietetsfullt återställt och används nu igen för sitt ursprungliga ändamål.

Förutom dessa fysiska minnesmärken finns det åtskilliga virtuella minnesmärken, som bevarats i Estland, musik, koraler, sånger och folkdanser. Professor Torkel Jansson hävdar rent av att det allra viktigaste som Sverige lämnade efter sig i Estland, när Estland införlivades med Tsarryssland efter freden i Nystad 1721, var den svenska lagstiftningen och det svenska domstolsväsendet.

Georg Stiernhielm, "den svenska skaldekunstens fader", kom tillsammans med Johan Skytte till Estland 1630 som assessor vid den nyinrättade hovrätten i Dorpat (Tartu) och fick stor betydelse för utvecklingen av rättsväsendet i Estland. Han skaffade sig godset Vasula utanför Tartu.

Numera finns bara en imponerande stentrappa kvar av herrgården, och en minnessten restes över Stiernhielm så sent som 1990. Det var troligen på Vasula som Stiernhielm började arbetet på sitt storverk Hercules.

Samma betydelse som Stiernhielm fick för rättsväsendet i Estland fick Johan Skytte för utbildningsväsendet. Han var med och grundade Gustav Adolfs gymnasiet i Reval (Tallinn) och universitet i Dorpat 1632, Sveriges andra universitet efter Uppsala. Dessa båda institutioner har upplevt skiftande öden, nedgång och stängning, men finns fortfarande

Foto: Margareta Hammerman

Johan Skyttes minnesmonument i Tartu
Johan Skytte mälestusmärk Tartus

kvar och undervisar fortfarande i svenska.

Utbildningens betydelse för den svenska kulturen och identiteten

En person som tidigt insåg utbildningens betydelse för att skapa en svensk sammanhållning och identitet i Estland var Hans Pöhl. Han var med och bildade Svenska Odlingens Vänner (SOV) 1909.

SOV tog initiativet till att starta ett tjugotal svenska folkskolor i svenskbygderna. Höjdpunkten för den svenska kulturen, identiteten och sammanhållningen i Estland blev kanske ändå Birkas folkhögskola, som inrättades 1920 och fortsatte sin verksamhet ända till 1943, de sista åren inhyst i Ormsö prästgård. Hans Pöhl var också en av initiativtagarna till det svenska gymnasiet i Hapsal, som öppnades 1931. Om allt detta kan Du läsa mer i boken Hans Pöhl – estlandssvenskarnas hövding, med text både på svenska och estniska.

Kulturprogram för den svenska minoriteten i Estland

Kulturrådet för den svenska minoriteten i Estland är just nu i färd med att utforma ett kulturprogram och en utvecklingsplan för den svenska kulturen i Estland. En av uppgifterna för Kulturrådet är att kartlägga och vårda svenska minnesmärken i Estland, en uppgift som bör ske i samarbete med Riksföreningen Sverigekontakt, som också har avsatt resurser för detta arbete.

Ett konkret exempel på detta samarbete är kapelltornet på Lilla Rågö, som restaurerats med bidrag från bl.a. Sverigekontakt, Gustav IV Adolfs Minnesfond för Svensk Kultur och Rågöborna. Tack vare dessa bidrag kunde kapelltornet återinvigas sommaren 2010. Det finns åtskilliga andra exempel på svenska minnesmärken i Estland, som restaurerats med bidrag från bl.a. Sverige i olika former, von Rosens palats på Pikk 28, som nu

är Sveriges ambassad i Tallinn, Rosleps kapell, Ormsö kyrka, Gustav II Adolfsstatyn i Tartu etc. Även Ormsö kyrka och solkorsen på Ormsö kyrkogård finns med bland minnesmärkena på den ovan nämnda Sverigekontakts hemsida.

Det finns naturligtvis ännu fler byggnader och svenska minnesmärken i Estland, som är i behov av restaurering och vård, t.ex. Korsgården på Runö och Runös båda kyrkor. Ett aktuellt exempel är Föreningen Ormsö Blod, som med bidrag från Kulturrådet åtagit sig att restaurera och vårda minnesstenen över de tre i Frihetskriget stupade ormsöborna utanför Ormsö kyrka. En sådan restaurering har tidigare gjorts av Frihetsmonumentet på Nuckö kyrkogård.

Resa till svenska minnesmärken i Estland

Stockholms lokalförening av Riksföreningen Sverigekontakt planerar i samarbete med SOV att under

våren 2013 göra en resa kring svenskminnen i Estland. Vi vill för SOV:s medlemmar visa några mindre kända minnesmärken i södra Estland kring Tartu och Pärnu och för Sverigekontakts medlemmar några typiska svenskminnen i svenskbygderna i västra Estland.

Du som läser detta och har några förslag på svenskminnen både att restaurera och vårda och att besöka, hör gärna av Dig till denna tidnings redaktör eller direkt till mig. Det går att söka bidrag från Riksföreningen Sverigekontakt för sådana aktiviteter.

Sven Salin, vice ordförande i Kulturrådet och Ordförande i Stockholms lokalförening av Sverigekontakt

sven.salin@telia.com.

Telefon 46-8-99 77 73

Foto SOV's arkiv

Monumentet över Karl XII seger över Ryssland år 1700, bombades till en grushög under Andra världskriget 1944.

I samband med 300-årsjubileet invigdes en mindre kopia bronslejonet i Narva.

Karl XII mälestusmärk 1700. a. Venemaa üle saavutatud võidu auks, hävinud Teises maailmasõjas.

Lahingu 300. aastapäeva puhul avati Narvas pronkslõvi väiksem koopia.

ROOTSI MÄLESTISED EESTIS

Sven Salin

Me kõik oleme kunagi seisnud mõne vana, võib-olla varemets linnuse või mälestuskivi ees ja mõelnud, mis ajalugu need küll endas peita võivad. Eestis on taolisi mälestusmärke mitmeid. Riksföreningen Sverigekontakt on nüüd käivitunud projekti, mille käigus kaardistatakse maailmas, eelkõige Baltimaades, Soomes, Saksamaal ja USA-s asuvad rootsluse mälestised. Ühingu kodulehel www.sverigekontakt.se on sadakond taolist mälestusmärki juba registreeritud. Ühingu Stockholmi osakond on koostöös SOV-ga enda kanda võtnud rootsi mälestiste kaardistamise Eestis. Vahest soovib selles tegevuses osaleda ka Kultuurinõukogu.

Tänavu märtsikuus pidasin Tallinna Rootsi-Mihkli kirikus ettekande teemal „Rootsi mälestised Eestis”. Lähtusin eelkõige Hans Lepa väikesest brošüürist „Rootsi mälestised Eestis: lühike teejuht”, kuid kasutasin ka kodukandiühingute kodulehti, mõnda Eesti reisiraamatut ning ajakirjas Svio-Estonica avaldatud artikleid. Rääkisin Rootsi, rootslaste või rannarootslastega seotud kirikutest ja kabelitest, lossidest, paleedest ja mõisatest ning kujudest.

Nentisin, et suurem osa lossidest, linnustest ja mõisatest seisavad praegu varemets. Mõned on restaureeritud või ehitatud nii tugevalt ümber, et rootsiaegseid jälgi enam suurt näha ei ole. Kuid see-eest on piiteeditundeliselt korda tehtud suur hulk kirikuid ja kabeleid ning neid kasutatakse taas oma algsel eesmärgil.

Lisaks neile füüsilistele mälestistele on Eestis säilinud ka mitmeid virtuaalseid mälestisi nagu muusi-

ka, koraalid, laulud ja rahvatantsud. Professori Torkel Jansson väidab koguni, et Eesti ühendamisel Venemaaga pärast 1721. a. Uusikau-punki rahu olid Rootsi tähtsaimaks Eestisse jäänud pärandiks Rootsi seadused ja kohtusüsteem.

„Rootsi luulekunsti isa” Georg Stiernhielm tuli 1630. aastal äsja-loodud Tartu õuekohtu assessorina koos Johan Skyttega Eestisse ning avaldas Eesti õigussüsteemi arengule suurt mõju. Ta omandas Tartu

lähedal asuva Vasula mõisa. Praeguseks on mõisast alles vaid muljetavaldav kivitrepp, ning 1990. aastal püstitati Stiernhielmile mälestuskivi. Arvatavasti hakkas Stiernhielm oma suurteosega Hercules tegelema just Vasulas.

Samasugune tähtsus, nagu Stiernhielmil Eesti õigussüsteemis, oli koolikorralduses Johan Skyttel. Ta osales Tallinna Gustav Adolfi gümnaasiumi ning 1632. aastal Tartu ülikooli asutamisel, millest sai Uppsala järel Rootsi teine ülikool. Mõlemad asutused on läbi elanud erinevaid aegu, allakäike ja sulgemisi, kuid tegutsevad endiselt ja seal õpetatakse endiselt rootsi keelt.

Hariduse tähtsus rootsi keelele ja identiteedile

Isik, kes mõistis varakult hariduse tähtsust rootslaste ütehoidmise ja identiteedi loomiseks, oli Hans Pöhl. Ta osales 1909. aastal Rootsi Hariduse Seltsi (SOV) asutamisel. SOV algatusel loodi rannarootslaste asualadel kümnekond rootsikeelset algkooli. Rootsi kultuuri, identiteedi ja rootslaste ütehoidmise kulminatsiooniks oli võib-olla siiski Pürksi rahvaülikool, mis

Foto: Mats Stahl

Kapelltornet på Lilla Rågö, sommaren 2010.

Väike-Pakri kabeli torn, suvi 2010

Foto: T. Tomingas

Den iordningställda Frihetsstenen på Ormsö.

Korrastatud Vabadussõja monument Vormsis.

asutati 1920. aastal ning tegutses kuni 1943. aastani, viimased aastad küll Vormsi pastoraadis. Hans Pöhl oli ka üks 1931. aastal asutatud Haapsalu Rootsi gümnaasiumi algatajaid. Kõigest sellest lähemalt saad lugeda rootsi- ja eestikeelsest raamatust „Hans Pöhl – rannarootslaste eestvõitleja”.

Rootsi vähemusrahvuse kultuuriprogramm

Rootsi vähemusrahvuse Kultuurinõukogus on koostamisel rootsi kultuuri programmi ja arengukava Eestis. Üheks Kultuurinõukogu ülesandeks on kaardistada ja hooldada Eesti rootslusega seotud mälestisi. See peab toimuma koostöös Riksföreningen Sverigekontaktiga, kes on selleks eraldanud ka vahendeid.

Konkreetseks näiteks on Väike-Pakri kabeli torn, mis restaureeriti mh Sverigekontakti, Gustav VI Adolphi fondi ja pakrilaste abiga. Tänu nendele toetustele õnnistati kabelitorn 2010. aasta suvel sisse. Rootsi mälestistest, mis restaureeriti mh Rootsis saadud toetussummadega, on teisigi näiteid – Roseni

palee Pikk tn. 28, kus praegu asub Rootsi saatkond, Rooslepa kabel, Vormsi kirik, Gustav Adolfi kuju Tartus jne. Ülamainitud Sverigekontakti kodulehel on mälestiste hulgas ära toodud ka Vormsi kirik ja kalmistul asuvad rõngasristid.

Taastamist ja hooldust vajavaid ehitisi ja mälestisi on Eestis teisigi, nt. Ruhnu Korsi talu ja mõlemad Ruhnu kirikud. Päevakajaliseks näiteks on MTÜ Vormsi Veri, kes on Kultuurinõukogu toel võtnud enda kanda Vormsi kiriku juures asuva Vabadussõja mälestusmärgi restaureerimise ja hooldamise. Varem on samamoodi restaureeritud Noarootsi Vabadussammas.

Reis rootsi mälestiste juurde Eestis

Riksföreningen Sverigekontakti Stockholm osakond kavandab 2013. aasta kevadel koostöös SOV-ga reisi Eestis asuvate mälestiste juurde. Soovime SOV liikmetele näidata vähemtuntud mälestisi Lõuna-Eestis, Tartu ja Pärnu ümbruses, ning Sverigekontakti liikmetele tüüpilisi Lääne-Eesti rannarootsi alade mälestisi.

Kui siinse loo lugejal on ettepanekuid nii restaureerimist, hooldamist kui külastamist vajavate rootsi mälestiste kohta, andku endast lahkesti teada ajakirja toimetajale või otse mulle. Taoliste tegevuste tarvis on Riksföreningenilt võimalik taotleda toetust.

Sven Salin, Kultuurinõukogu aseesimees ning Sverigekontakti Stockholm osakonna esimees
sven.salin@telia.com
Telefon 0046-8-99 77 73

KONTAKTER ÖVER HAVET - SAMARBETSPROJEKT MELLAN AIBOLANDS MUSEUM OCH KLOSTERBACKEN I ÅBO

Solveig Sjöberg-Pietarinen

I början av 1900-talet väntade barnen i Åbolands skärgård på att det skulle bli vår och strömmingsuppköparna skulle komma. När de återvände från resan hämtade de vetemjöl och "sajor". Sajorna var vetebullar, som var bakade som stjärnor med uddar, mindes en houtskärsbo, född 1902. De två skeppare han nämner var från samma skärgårdsområde. Längs hela den Finländska sydkusten var seglationen på Estland vanlig. Man klarade sig på svenska så de åboländska skepparna hade inga större problem att göra affärer.

En gång hade kustbefolkningen på båda sidor om viken varit svenska undersåtar. De hade bevarat mycket av sina traditioner, kanske främst i språket, men också i dräkt och sedvänjor. I synnerhet gäller detta kvinnorna som mest fick stanna hemma och sköta det dagliga arbetet medan männen var ute på fångstresor och seglationer. Gamla språkljud och uttryck levde kvar på de avlägsna öarna både i Aiboland och i Åboland.

När det gäller emigration hör Åboland till de områden i Finland varifrån utflyttningen varit störst. Andra världskriget drev estlandssvenskarna tillbaka till Sverige. När kriget var över flyttade också många åbolänningar undan arbetslöshet och misär till Sverige. Man talade inte om det som fanns söder om finska viken. I de finländska barnens geografiböcker nämndes tre huvudstäder och tre stater i Balticum. Det var allt. De "åbolänningar" som flyttat till Sverige kom hem till sommaren och de första åren också till jul. Man smugglade kaffe, armbandsur och radioapparater hem som presenter. Det dröjde nästan 50 år innan kustborna kunde återse Aiboland. En generationsväxling hade skett. Aibolands museum

skildrar deras historia. Nu vågar man åter fråga.

Finlandssvenska folklivsforskare har haft stort intresse för skärgården. Det finns material i arkiven. Ett exempel är musikprofessor Otto Andersson som hör till de stora finlandssvenska gestalterna. Hans doktorsavhandling som publicerades på engelska behandlar ett estlandssvenskt musikinstrument: talharpan.

Också Svenskfinland har stött den nyuppvaknade svenska kulturverksamheten i Estland. I år har Svenska kulturfonden i Finland beviljat medel för ett samarbetsprojekt mel-

tifierats överlämnas de i digital form till Aibolands museum. Bilderna är tagna av åbobon Lolo Stenberg som sommaren 1927 var t.f. rektor och lärare i jordbruk i Birkas. Denna sommar finns bildsamlingen i printad version på Aibolands museum. Alla är välkomna att bidra till identifieringen av fotografierna.

I augusti i år kommer en grupp torsdagstanter och andra aktiva från Aiboland att gästa Åbo under Hantverksveckan på Klosterbacken 15–19.8. Då får vi lära känna varandra närmare. Projektets namn är ju "Kontakter över havet" och vi arbetar på att återknyta dem.

Foto: Lolo Stenberg

Var är fotot ifrån?

Hjälp Solveig Sjöberg-Pietarinen på Hantverksmuseet på Klosterbacken att identifiera varifrån fotot är taget.

Kus on foto tehtud?

Aidake Solveig Sjöberg-Pietarinenil tuvastada fotol kujutatut.

lan Aibolands museum och Åbo museicentral med Hantverksmuseet på Klosterbacken som samarbetspartner. Till de konkreta planerna hör att skapa en utställning om Aiboland och Åboland med jämförande perspektiv. En samling bilder från de estniska svenskbygderna har digitaliserats och när bilderna iden-

Arbetsgruppen är öppen för idéer, tips och medverkan. Koordinator är Solveig Sjöberg-Pietarinen på Hantverksmuseet i Åbo.

Kontakta gärna per e-mail solveig.sjoberg-pietarinen@turku.fi

Solveig Sjöberg-Pietarinen

ÜLEMERE KONTAKTID RANNAROOTSI MUUSEUMI JA TURU KLOSTERBACKENI VAHEL

Solveig Sjöberg-Pietarinen

20. sajandi alguses ootasid Turu saarestiku lapsed kevadet ja räime ülesostjate saabumist. Reisilt tagasi tulles tõid nad kaasa nisujahu ja „sajasad“. „Sajad“ olid nisukuklid, mis olid küpsetatud tähekeste kujuliselt, meenutab üks 1902. aastal sündinud Houtskari mees. Kaks tema mainitud kiprit pärinesid samast saarestiku piirkonnast. Eesti vahet sõitmine oli tavaks kogu Soome lõunarannikul. Rootsi keelega sai hakkama, mistõttu Turu kipritel käis äri ajamine lihtsalt.

Kunagi oli rannarahvas mõlemal pool lahte olnud Rootsi alamad. Nad olid säilitanud oma traditsioonid, eelkõige keele, riie- tuse ja kombed. Põhiliselt käis see naiste kohta, kes olid enamasti kodus ja hoolitsesid igapäevaste tööde eest. Mehed olid sel ajal kalapüügil ja kauba- reisidel. Vana keelekõla ja väljenduslikkus säilisid kaugetel saartel nii Aibomaal kui Turumaal.

Turumaa kuulub Soome suurima väljarändega piirkondade hulka. Teine maailmasõda sundis paljud eestirootslased tagasi Rootsi. Pärast sõda siirdus palju tööpuuduse ja vaesuse eest Rootsi ka palju turulasi. Sellest, mis toimus lõuna pool Soome lahte, ei räägitud eriti palju. Soome laste geograafiaõpikutes olid küll nimetatud kolm Balti riiki ja nende pealinnad. See oli kõik. Need turulased, kes olid siirdunud Rootsi, tulid koju tagasi suveks ja esimestel aastatel ka jõuluks. Nad tõid Rootsist kingitustena kaasa kohvi,

käekelli ja raadioaparaate. Möödus peaaegu 50 aastat, enne kui rannarahval õnnestus jälle näha Aibomaad. Põlvkonnad olid vahetunud. Rannarootsi muuseum kirjeldab nende ajalugu. Nüüd juletakse jälle küsida.

Soomerootsi etnoloogidel on suur huvi saarestiku vastu. Arhiivides on materjale. Üheks näiteks on soomerootslaste suurkuju, muusikaproffessor Otto Andersson. Tema inglise keeles avaldatud doktoritöö on kirjutatud eestirootslaste

muusikainstrumendi hiiu kandle kohta.

Rootsi kultuuritegevust Eestis on toetanud ka soomerootslased. Rootsi kultuurifond Soomes eraldas vahendeid Rannarootsi muuseumi ja Turu Klosterbackenil asuva käsitöömuseumi koostööprojekti jaoks. Konkreetsete kavade hulka kuulub võrdlev näituse koostamine Aibomaa ja Turumaa olude kohta. Digiteeritud on eestirootsi alasid puudutav fotokogu ning pärast piltidel oleva tuvastamist, antakse need digitaalsel kujul Rannarootsi muuseumile. Pildid on teinud 1927. a. suvel turulane Lolo Stenberg, kes oli Pürksi põllumajanduskooli õpetaja ja rektori kt. Sel suvel võib pildikogu paberkujul näha Rannarootsi muuseumis. Kõik on oodatud fotodel olevat tuvastama.

15.-19. augustil tuleb grupp neljapäevatädisid ja teisi tegelasi Turusse Klosterbackeni käsitöönädalale. Siis saame omavahel rohkem tutvuda. Projekti nimi on „Ülemere kontaktid“ ja me soovime neid uuendada. Töögrupp on kõiksugu ideedele, nõuanne- tele ja kaasabile avatud. Koordinaatoriks on Solveig Sjöberg-Pietarinen Turu käsitöömuseumist. Kontakt: e-mail: solveig.sjoberg-pietarinen@turku.fi

*Solveig Sjöberg-
Pietarinen*

Foto: Lollo Stenberg

Vilka är personerna på fotot?

Hjälp Solveig Sjöberg-Pietarinen på Hantverksmuseet på Klosterbacken att identifiera personerna och från vilken av svenskbygderna de kommer från.

Kes on fotol?

Aidake Solveig Sjöberg-Pietarinenil tuvastada fotol kujutatud isikuid.

VÄGEN SOM GICK TILL MEERIKA

ur Skisser av Alexander Samberg

Jag skulle vilja gå den vägen som gick till Meerika. Jag skulle vilja gå den vägen långsamt i tankar. Jag skulle vilja gå den vägen ensam. Många gånger skulle jag vilja gå den vägen. Sommar och höst och vinter och vår skulle jag vilja gå den vägen. Jag skulle vilja gå och känna, att jag var närmare träden och vägarna och byarna. Jag skulle vilja känna, att jag var närmare de människorna, som lever i de husen och byarna.

Jag skulle vilja gå den vägen till Meerika. Först skulle jag gå från mitt hem över Irjas sand och över Karmas sved och över Backen närmare Lillviks. Där skulle jag se mot Lillviks. Och mot enbuskarna och mot Kappelstenen. Och där skulle jag stå mellan enbuskarna på de gamla gravplatserna, där det syns, att där har varit en kyrkogård och att de pestdöda har blivit begravda där. Och jag skulle se mot Skräddar-Jakobs stuga och Betesmarks-källan. Jag skulle se mot de gamla ugnställena på Backen, där det ser ut att ha varit boplatser och att där har bott människor på Backen. Jag skulle se mot gränsbevakningsstationen och mot Baltischport och Rågöarna och Vippal. Och jag skulle se mot skogen och mot betesmarken, och jag skulle gå över betesmarken. På det sättet skulle jag gå den vägen från Korkis genom Valkma och Meerika till Vippal. Jag vet inte, vilken väg jag nu skulle ta över betesmarken, skulle jag gå på Cambecks väg – fästigen, eller skulle jag ta någon av de gamla herrgårdsarbetsvägarna, som ringlade sig över betesmarksåsarna eller genom tre eller fyra sänkor som vår och höst var fulla med vatten, så att det då ibland var besvärligt och tungt att ta sig igenom där.

– Herrgårdsarbetsvägarna var de vägar, där korkisfolket förr hade gått och kört, då de gjorde dagsverksdagar och dagsverksveckor på Vippal herrgård.

– Nu vet jag inte, vilken väg jag skulle gå, men jag skulle gå. Och jag skulle vilja stå där och känna på enbuskarna på betesmarken – där jag gått många somrar och vallat fåren någon dag i veckan på den tiden, då jag gick och gjorde färvallningsturer också för några gårdar i byn. Och jag skulle vilja lägga

mig ner där i lä av en enbuske och känna på gräset och lyss till vinden och titta där och tänka.

Många år var jag skollärare i Vippal, och många gånger har jag gått den vägen från Korkis till Vippal. På våren och sommaren har jag gått där, och på hösten och vintern har jag gått den vägen. Jag har gått där med mor och far, och jag har gått där ensam. I blåst och i hård storm har jag gått där. Jag har gått på vintern i yrväder, och tidiga mornar och sena kvällar och beckande mörka nätter har jag gått där. Om våren i snösmältningen har jag gått, och jag har gått där barfota varma, vackra sommandagar. Och då har jag gått och lyssnat och tittat, hur vågorna sakta på havssanden och vattenkanten sköljde mot stranden. Och jag har sett, hur luften sådana varma sommandagar rörde sig där över betesmarken och över sjön.

Till fots och efter häst har jag färdats den vägen många gånger, och jag har gått den vägen på natten med lykta i handen. Sålunda har jag gått där. På vintern, sent på kvällen, i yrsnö. Då vägen var tilltäppt, har jag åkt där med släde. Och många månljuskvällar har jag gått där över betesmarken i klara, stjärnljusa nätter, då stjärnorna gnistrade på himlen och snön i kölden knarrade under fötterna när man gick. På så sätt har jag gått. Det är därför som jag på nytt skulle vilja gå där.

Över Korkis betesmark och genom Tönoleppiku och genom Valkma gata upp mot Meerika äng, där under stora björkarna skulle jag vilja gå. Till Meerikastrandens lada och till slätterställena på stranden, där vi brukade bärga hö, skulle jag vilja gå. Jag skulle vilja gå längs vägen under de stora björkarna upp mot Björkskogs lada och så genom ängen upp mot Sikkoma-malnvägen.

Här slutar Korkis, här började Vippal – fast jag nog visste, att Korkis slutade där, där Korkis betesmark slutade. Men det har alltid varit så för mig, att Korkis slutade och att Vippal började här i den höga Vippal tallskog. Som en bild skulle jag vilja ha detta framför mig om Meerikavägen. Det är den vägen som jag har gått de flesta gångerna,

Meerikavägen, som jag har gått fler gånger än de andra vägarna- om jag inte tänker på kyrkvägen mellan Korkis och Hevels (Kors).

– Här vid Meerika Björkskogs lada skulle jag vilja vila och tänka. Jag skulle vilja tänka på de gånger jag har gått vägen till Vippal genom Valkma och Meerika. Här vid denna lada har jag om somrarna vid slättertiden kört såtar från ängen till ladan med herrgårdens häst, och har framför ladugluggen har far stått och av såtarna tjugat upp hö i ladan. Här skulle jag vilja stå och tänka på Meerikavägen. Jag skulle vilja stå här länge.

Foto: SOV's arkiv

Författaren och folkskolläraren Alexander Samberg, 1899-1987, var bördig från Korkis. Skrev dikter och prosa på dialekt. Denna berättelse finns i *Estlandssvenskar del 3 B* på Korkismål och är inläst av författaren på band som finns i SOV:s arkiv i Stockholm. Intresserad av att lyssna på bandet, kontakta info@estlandssvenskarna.org.

Kirjamees ja kooliõpetaja Alexander Samberg, 1899-1987, pärines Kurksest. Kirjutus murdekeelset luulet ja proosat. Sinne lugu on avaldatud koguteoses En bok om Estlands svenskar 3B Kurkse murdes ja loetud autori poolt lindile, mis asub Stockholmsis SOV arhiivis. Kui olete lindi kuulamisest huvitatud, võtke ühendust
info@estlandssvenskarna.org.

SEE TEE VIIS MEERIKALE

Alexander Samberg Tölkis T. Tomingas.

Ma tahaksin käia sel teel,
mis viis Meerikale.
Ma tahaksin käia sel teel
aeglaselt ja mõtetes.
Ma tahaksin käia sel teel
üks ja eneses.
Ma tahaksin käia sel teel
kordi. Ikka ja jälle.
Ja suvel, sügisel, talvel –
ja muidugi kevadel!
Ma tahaksin käia sel teel.
Ma tahaksin tunda ihuga,
et puud, külad ja veed
ja teed on ikka veel minuga!
Ma tahaksin käia sel teel
ja tunda, et rahvas neis taludes
on minu mu rõõmus ja valudes!

Ma tahaksin käia sel teel,
mis viis Meerikale.
Algul, kui väljun kodust
viib tee üle Irljase liiva.
Siis läbi Karmase lodust,
üle Künka Lillviki tiival.
Sealt terendub talu ja kadastik,
taamal Kabelikivi.
Siin oligi kirikaed. Katkuohvrite
pea kadunud haudade rivi.
Ja näen sealt veel Jakobi maja
ja helkivat Karjamaa-allikat.
Seal Künkal on ikka veel aimata,
kus õitsesid talud ja aiamaad.
Siit kaugele, kaugele näha!
Pakrid, Paldiski, Vihterpalu,
ja piirivalvurite maju.
Ja muidugi metsi ja heinamaid
jäi teele, kus lapseas
palju ma käia sain.

Ma tahaksin käia sel teel,
mis Kurksest ja Valgmalt
viis Meerikal. Sealt edasi Vippali*
mõisa.
Mis radu ma peaksin minema
nüüd?
Kas endise Cambecksi kaudu?
Või vanal põllupeenrateel,
kus liikus kord mõisa töövägi?
Ehk saaks ka sooservasonnidest
läbi?
Need sügisel sügavad. Vesi-pori-
sed!
Sealt suviti käidi ja sõideti.
Kõige otsem sealt tee oli mõisa.
Eks olnud see ränkraske teomehe-
tee,

kust tulles küll keegi ei hõisand.
Ja nüüd ei teagi ma täpselt veel
millist teed ma tahaksin minna,
kuid kindel mu soov saada sinna!
Ma tahaksin käia sel teel.
Ja tahaksin seista ja jällegi tunda,
kuis oli kord aastate eest.
Et vanamees minus on jällegi poiss,
lambakarjasest väikemees.
Ja jälle ma joobuksin karjamaaro-
hust
lebadest kadaka varjus.
Ja vaataksin taevaste tallede rodu
sinisügavas kõrguses karjas.

Ma aastaid ju käisin neil teedel,
käeotsas koolmeistri kott.
Ja suvel ja talvel ja vihmasel reedel
- nii nõudis mu ametikoht.
Ka kaaslasi aeg-ajalt oli seal käies.
Sõbrad, vanemad, enamalt üks!
Tormis ja vaikuses, vahel ka äikeses,
tintmustas öös ja hommikupäike-
ses,
kõrges kasteses rohus, kui sügis!
Olen olnud ju nabani hanges sel
teel
ja kevade sulaveetulvas.
Olen astunud janus ja kuivas mu
keel,
suvepõuaselt paljad mu varbad.
Olen põiganud kaldaliivale,
et näha rulluvaid laineid.
Vesi kustutas jäljed, kuid mälestus
see
annab nüüdki veel mõtlemisainet.
Olen näinud, kui kuumuses virven-
das õhk heinamaal päikesesäras.
Ja jala ja vankriga, külje all põhk –
vankri ees varsaga mära.
Ma tahaksin käia sel teel!

Mul meenub veel ohtrasti kordi
neid,
kui teises käes rippus mul latern.
Ja meenub ka kuuvalgeid, lumiseid
õid,
üll viledaks kulunud mantel.
Ja jalgrattaga seigelnud olen sel
teel.
Ja tuisus, kui kadunud jäljed eel.
Ja muidugi reega, kui oli reeteed.
Kui tähedki sirasid taevas, siis teel
ja kriuksuvas, karges lumes...
Nii olen ma käinud sel teel!
On kauged, hellad mälestused
need.

Just seepärast ongi nii kindel mu
meel - ma tahaksin JÄLLE käia sel
teel!

Kurkse karjamaadelt üle
Tõnulepiku kaudu
Valgma poole künkast üles
ma Meerikale suunduks.
Ja Tõnulepikult Valgmale
Meerika asadest üle...
Suurte kaskede alt läbi,
rannaniitude õitvasse rüppe
ma igatsen. Siin tegime heinal!

Ma tahaksin käia sel teel,
mis Kasemetsast läbi
üle heinamaade viis Sikkumaa-
teele!
Siin lõpeb Kurkse, algab Vihterpalu.
Mul teada küll, kus külapiir seal
kulgeb,
kuid kõrge männik tunnismärgiks
mulle - nüüd olen tõesti Vihterpa-
lus!
Seda pilti hoian ma silme ees.

Ma tahaksin käia sel teel!
Mu hing mult seda palub!
Olen sadu kordi olnud
ju nooruses teedel neil.
Meerikateil.
Ja olgu siis poris või tolmus,
ma õnnelik oleksin
Meerikateil.
Oli teisigi radu, kus rõõmsalt
ma kordi ju palju käind.
Kurksest Ristile sammuga mõõt-
nud,
kui kaugele kirik meist jäi.
Aga siin, Kasemetsa veeres
istuda, puhata soovin.
Meenutada prooviks
kõiki, viimseid kui kordi neid
mil sammusin Meerikateil.

VÄGEN SOM GICK TILL MEERIKA

* Rootsipäraselt Vippal – Vihterpalu, Korkis – Kurkse,

Hevels (Kors) – H.-Risti

Lilla Rågö – Väike-Pakri,

Stora Rågö – Suur-Pakri jne.

** När jag började läsa-översätta Sambergs text, gick mina tankar på att egentligen finns det mer här än bara ett nostalgiskt undgomsminne. Möjligt att A. Samberg betraktade texten som en slags själslig poesi som aldrig fick någon diktform. Kanske därför att det finns tydliga avsnitt med olika ortnamn som inte är särskilt poetiska och som kan föreställas som t.ex. mellantexter i en operett.

Jag har försökt att förmedla hela budskapet i diktform.

Toivo Tomingas.

SEE TEE VIIS MEERIKALE

* Rootsipäraselt Vippal – Vihterpalu, Korkis – Kurkse,

Hevels (Kors) – H.-Risti

Lilla Rågö – Väike-Pakri,

Stora Rågö – Suur-Pakri jne.

** Asudes lugema-tõlkima A. Sambergi Meerika-tee teksti, leidsin end peagi mõttelt, et siin on tegelikult peidus hoopis enam, kui nostalgiline noorusmälestus. Võimalik, et A. Samberg tunnetas kirjapandut, kui hingelist luulet, mis jäi aga luulevormi seadmata. Võibolla seepärast, et tekstis on selgelt äratuntavad kohanimesid täispikitud lõigud, mis väga luulelised ei ole ja mida võib ette kujutada kui näiteks vahetekste opereti laulude jadas.

Püüdsin luulevormis edasi anda siiski kogu hingestatunud sõnumi.

Toivo Tomingas.

RUNÖ NYA MARIA MAGDALENA KYRKA FYLLER 100 ÅR I ÅR

I början på 1900-talet beslöt man på Runö att bygga en ny kyrka, den gamla från 1644 betraktade man med vördnad men den användes inte. År 1912 stod den nya kyrkan färdig, byggd bara två meter från den gamla träkyrkan. Kyrkans väggar är byggda av naturstenar som högs på plats. Bara kyrktornet byggdes i trä. Den nya kyrkan invigdes den 22 juli 1912, med omkring 40 inbjudna gäster varav 20 från Sverige. 300 koppar med inskriften ”Minne från Sverige” delades ut till de församlade. Den nya kyrkan fick samma namn som den gamla, Maria Magdalena kyrka, vilken hade man för avsikt att riva. Nu blev det inte så och den gamla kyrkan står än idag kvar bredvid den nya. Den gamla kyrkan anses vara Estlands äldsta bevarade träbyggnad.

I år firar man därför 100-årsminnet av invigningen den 25 juli.

Det blir högtidlig gudstjänst med predikan av bl.a. Kyrkoherde Patrik Göransson. Bl.a. konsert med runömusik med folkmusikgruppen Strand...Rand på museigården och föreställningen Ormsö perestroika (Kristiina Ehin och Sofia Joons) i Folkets hus.

Passa på och gör ett besök i sommar på ett Runö i feststämning och förhoppningsvis i strålände solsken!

Hur reser man till Runö?

Fyllig information på både engelska och estniska om hur man åker till Runö, hur man bokar biljetter och pensionat för övernattning finns på kommuns hemsida www.ruhnu.ee.

Margareta Hammerman

HEMBYGDSGÅRDEN PÅ ORMSÖ

Öppet 28 maj-28 augusti
Onsdag-lördag 10.00-17.00
www.talumuuseum.vormsi.ee

RUHNU UUS MAARJA-MAGDALEENA KIRIK SAAB 100-AASTASEKS

20. sajandi alguses otsustati Ruhnu ehitada uus kirik. Vanasse, 1644. aastal ehitatud kirikusse suhtuti küll aupaklikult, kuid seda ei kasutatud. 1912. aastal oli uus kirik valmis, vanast puukirikust vaid kahe meetri kaugusel. Kirikuseinad ehitati maa-kividest, mis raiuti välja kohapeal. Puidust ehitati vaid kirikutorn. Uus kirik pühitseti sisse 22. juulil 1912. Kohal oli 40 kutsutud külalist, neist 20 Rootsist. Kogunenutele jagati välja 300 tassi kirjaga „Mälestus Rootsist”. Uus kirik sai sama nime, mis vanagi – Maarja-Magdaleena, kuna see oli kavas lammutada. Nii siiski ei läinud ja vana kirik seisab uue kõrval tänaseni. Vana kirikut peetakse Eesti vanimaks säilinud puitehitiseks.

Kiriku sisseõnnistamise 100. aastapäeva tähistatakse 25. juulil. Toimub pidulik jumalateenistus mh õpetaja Patrik Göranssoni. Kontsert eestirootsi ja ka ruhnu muusikaga muuseumitalus pärimusmuusikaansambliga Strand...Rand ja etendus ”Vormsi perestroika” (Kristiina Ehin ja Sofia Joons) Rahvamajas. Kavas on ka ühtteist muud.

Kasutage võimalust ja tulge Ruhnu, kus valitseb pidumeeleolu ja loode-tavasti paistab päike!

Kuidas Ruhnu saab?

Üksikasjalik teave sõiduvõimalustest, piletite broneerimisest ja majutusvõimalustest on Ruhnu valla kodulehel www.ruhnu.ee.

Margareta Hammerman

VORMSI TALUMUUSEUM

On avatud kolmapäevast laupäevani kell 10.00-17.00 alates 28. maist kuni 28. augustini.

www.talumuuseum.vormsi.ee

ROOTSI PÄEV 21. JUULI 2012

Programm:

- 10:00 Kogunemine muuseumi juures.
- 11:00 Avamine.
- 11.30 Tänukirjade üleandmine.
- 11:30 Jaala väljub sadamast esimesele reisile. Igal täistunnil väljub jaala liinil Haapsalu-Österby-Haapsalu
- 12:00 Heymani maja õnnistamine. Õpetaja Patrik Göransson
- 12:00-16:00 Kodukandiühingute telgid ja laste telk on avatud. Muuseumis tegutsevad Neljapäevamemmed
- 14:00 Lava. "Strand...Rand" ja Sofia Joons ning Vormsi hiiuldajad
- 15:00 Lava. Eestirootsi kultuuriühingute etteasted.
- 16:00 Lava. Laulge kaasa! Raul Targamaa
- 17:00 Jahtklubi. "Vormsi perestroika" – Sofia Joons & Kristiina Ehin
- 18:30 Jahtklubi. Aapo Roseliuse film.

SVENSKDAGENS PROGRAM DEN 21 JULI 2012

Program:

- 10:00 Samling vid museet.
- 11:00 Öppningsceremoni.
- 11.30 Överlämnandet av tackbrev.
- 11:30 Jalan avgår med första resan mellan Hapsal-Österby-Hapsal. Därefter varje hel timme.
- 12:00 Invigning av Heymans hus. Kyrkoherde Patrik Göransson
- 12:00-16:00 Tälten med hembygdsföreningarna och barntältet är öppna.
I museet är torsdagstanterna verksamma.
- 14:00 Scenen. "Strand...Rand", Sofia Joons och stråkarharpospelare från Ormsö
- 15:00 Scenen. Inslag av estlandssvenska kulturföreningar.
- 16:00 Scenen. Allsång med Raul Targamaa
- 17:00 Jaktklubben. "Ormsö-perestrojka" med Sofia Jons och Kristiina Ehin
- 18:30 Jaktklubben. Filmvisning av dokumentären "Det försvunna landskapet" av Aapo Roselius.

KALENDARIVM FÖR SOMMAREN 2012

SUVEÜRITUSED 2012

LÖRDAG – MÄNDAG 7 - 9 JULI

Hemvänderdagar i Rickul
Strandfest på Ölbäckstranden
Båttur till Odensholm
Anmälan till info@rnhf.se

SÖNDAGEN DEN 8 JULI

Gudstjänst i Rosleps kapell

SÖNDAGEN DEN 15 JULI
Kyrkogårdsgudstjänst på Vilivalla kyrkogård
Tid: Kl. 16.00
Kyrkoherde Patrik Göransson predikar

LÖRDAGEN DEN 21 JULI
Svenskdagen firas på Aibolands museum
Tid: 11.00 - 16.00

SÖNDAGEN DEN 22 JULI
Kyrkodag på Nargö
Anmälan till S:t Mikael's kansli för båtbiljett
rootsi-mihkli@eelk.ee
Tel:+372 644 19 38

ONSDAGEN DEN 25 JULI
Festligheter på Runö i samband med firandet av 100-årsminnet av invigningen av den nya kyrkan den 25 juli 1912.

SÖNDAGEN DEN 27 JULI
Bouleturning i Norrby
Plats: Ormsö. Tinesa Fribergs
Tid: 10 - 17.00
Anmälan till a.friberg@telia.com

LÖRDAGEN DEN 28 JULI
Byvandring i Sviby. Minnesutställning 80 år efter branden.
Samling vid Norjasgården kl 13.00
Plats: Ormsö

MIDNATTSMÄSSA I ORMSÖ KYRKA
Tid: 23.00
Ljuskång till Minnesstenen och gravgården

SÖNDAGEN DEN 29 JULI
Olofsdagen
Plats: Ormsö
Tid: 11 - 13 Högmassa i kyrkan
13.00 - 16.00 Hembygdsgården i Sviby

SÖNDAGEN DEN 5 AUGUSTI
Återinvigning av Jesu Kapell på Odensholm
Se information på deras hemsida:
www.odensholm.se

FREDAG - SÖNDAG 21-23 SEPTEMBER
Minoriteternas dagar
Plats: Tallinn

LAUPÄEV – ESMASPÄEV 7. - 9. JUULI
Riguldi tagasitulekupäevad
Rannapidu Elbikus
Laevasõit Osmussaarele
Registreerimine: info@rnhf.se

PÜHAPÄEV, 8. JUULI
Jumalateenistus Rooslepa kabelis

PÜHAPÄEV, 15. JUULI
Surnuaiapäha Vilivalla kalmistul.
Aeg: Kl. 16.00
Jutlustab õp. Patrik Göransson

LAUPÄEV, 21. JUULI
Rootsi päeva tähistamine Rannarootsi muuseumis.
Aeg: 11.00 - 16.00

PÜHAPÄEV, 22. JUULI
Naissaare kirikupäev.
Laevale registreerimine:
rootsi-mihkli@eelk.ee
Tel:+372 644 19 38

KOLMAPÄEV, 25. JUULI
Ruhnu uue kiriku sisseõnnistamise 100. aastapäeva pidustused 25. juulil.

PÜHAPÄEV, 27. JUULI
Norrby petangivõislused.
Koht: Vormsi. Tinesa Fribergs
Aeg: 10 - 17.00
Registreerimine: a.friberg@telia.com

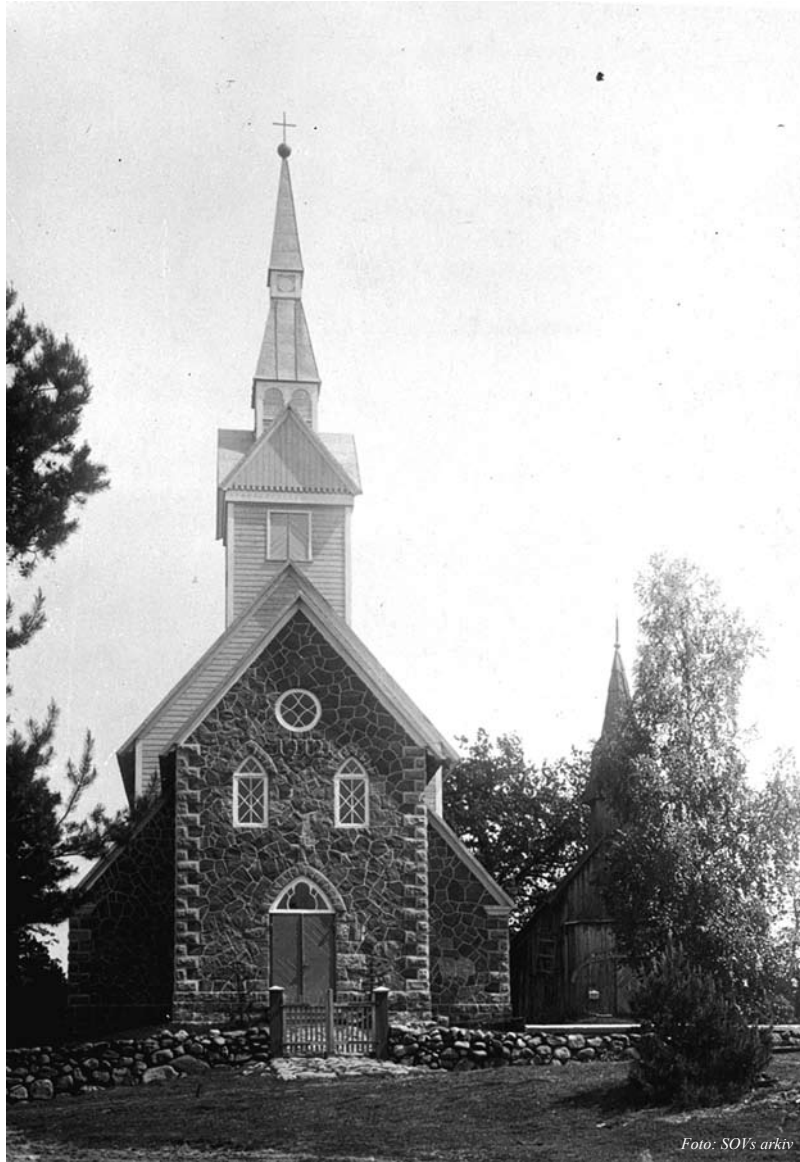
LAUPÄEV, 28. JUULI
Sviby külaekskursioon.
Näitus „80 aastat tulekahjust“
Kogunemine Norjase talu juures kl. 13.
Koht: Vormsi

KESKÖÖMISSA VORMSI KIRIKUS
Aeg: 23.00
Protsessioon mälestuskivi juurde ja kalmistule

PÜHAPÄEV, 29. JUULI
Olavipäevad
Koht: Vormsi
Aeg: 11 - 13 Jumalateenistus kirikus
13.00 - 16.00 Sviby kodukanditalu

PÜHAPÄEV, 5. AUGUST
Osmussaare Jeesuse kabeli taasõnnistamine
Vt lähemalt Osmussaare ühingu kodulehelt
www.odensholm.se

REEDE - PÜHAPÄEV 21.-23. SEPTEMBER
Rahvusvähemuste päev
Koht: Tallinn

RUNÖ NYA MARIA MAGDALENA KYRKA FIRAR 100 ÅR 2012
RUHNU UUS MAARJA-MAGDALEENA KIRIK TÄHISTAB 100. AASTAPÄEVA

*GLAD SOMMAR!
KAUNIST SUVE!*